

TABÁK ANDRÁS

Anselmus barát látogatója

TÖRTÉNELMI ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST

Z-füzetek/3

**Főszerkesztő
SÍPOS GÉZA**

**A sorozatot szerkeszti
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

© Tabák András, 1990

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

Anselmus barát látogatója

... és Bécs várából is el-eltűnedezték, és akkoron senki se tudja vala, hogy hol lőtt legyen.

Túl volt akkor már mindenben, túl viszályokon, cselszövéseken, győzelmeken és igazságtevéseken, meghódította Prágát, Bécsset és Boroszlót, a ripók lengyelfi suhancot, ki trónjára tört, móresre tanította, s torkon ragadta bátorítok, a kevély magyar urakat, akikről azonban tudván tudta, ha vasmarka szorítását lanyhulni éreznék, újból csak tört szegeznének a szívének, és túl volt a hiúságokon is, túl a hatalom élvezetének ifjú mámorán s későbbi, érett férfikori szemeztetésén, már nem habzsolta a gyönyört, a mámort, a dicsőséget, már hidegen hagyta a magasztaló szavak, melyekről a hízelgők fizetett kara gondoskodott, mint ahogy hidegen hagyta immár a szívének valaha oly kedves Budavár, Tata vagy Visegrád látványa is, hiszen mindez egyszer úgyis az enyészeté lesz, amiképpen a kor maga is, amely meglehet, valamikor majd aranyidővé szépül a ma még meg sem születettek s azok unokái meg szépunokái képzeletében, s mint egy új aurea aetas a jóság, a tökéletesség, a boldogság és a tiszta erkölcs mértéke lesz a kései utódok szemében, holott küzdelmes, kemény, állandó veszélyekkel terhes kor volt ez, s bár magasztalja zengő lantszó, dicsérje édes költemény, az igazság az, hogy a végéhez közeledett valami, és a vég szörnyűnek ígérkezett, és ha nem hitt is e végben senki, sem az okos, ám konok és göggyébe dermedt Váradi, akit ugyan már árvái raboskodása sem fog jobb belátásra bírni, sem a sima szavú, álnok Bakócz, de még bizony a hűséges, jó Galeotto sem, immár se fény, se pompa, se görögtűz el nem leplezhette: a Kolosszus ott állt délen, délkeleten, fittyet hányva Génua és a velencések handabandáinak, ott állt oszloplábat szilárdan megvetve, valami végtelen, baljós, már-már elnéző nyugalommal, ott állt rendíthetetlenül, s ha emitt-amott, Szabácsnál vagy a Kenyérmezején megcibálták is az üstökét, megrázta magát, s csak állt tovább tántoríthatatlanul, kitartón, megtépázhatatlan, akár ama szakállas illír birkózó a régenvolt múltból, ki mindenféle rongyos-vedlett csepűragókkal érkezett Hradzsin várába, az a lebírhatalatlan erejű embertorony, akihez hasonlót sem annak előtte, sem utána nem látott, s aki a véle bírókra egyszerre kiálló fél tucat megtermett, izmos daliát úgy rázta le magáról, mint ahogy a kutya rázza ki szőréből a vizet, föl sem véve rettenetes ökölcsapásaikat (mert azok ökleikkel is tusakodhattak), és a végén úgy hajigálta szanaszét őket a szélrózsa minden irányába, hogy aki csak ott volt és látta, belesápadt, hát ez az, amit soha nem értett meg sem az okos, bátor és nemes szívű Pogyebrád, sem a jeles tulajdonságokban talán még őt is fölülmúló Vitéz, sem a nemes szívének ugyan éppen nem mondható, de fortélyos eszű és macskaszívós Friderik, és vajon micsoda vakság verte meg őket, vajon micsoda bűvölet rabságába kerültek, hogy ne látnák a fától az erdőt, s ekképp a

Kolosszus hús-vér réme helyett a nagy Vajda fiában, Mátyásban leljék föl elpusztítandó, ádáz ellenségüket, s hol a kurafi lengyel sihederrel, hol ostoba, álnok magyar urakkal, hol meg szedett-vedett cseh martalócbandával próbálják ingerelni, zaklatni, háborgatni vagy egyenest a nyakát kitörni, ha pedig Mátyás türelmét veszítve odasújt, nyomban hallatszík a panasz, a jajveszékelés, a fogaknak csikorgatása, és máris gyors missók indulnak Párizsba, Augsburgba, Rómába, Velencébe, hogy milyen kevély, veszedelmes, fene zsarnok is a magyarok királya, hiszen Prágára tört és Bécsországra meg Sléziára, sőt címére, rangjára, trónjára a római császárnak, ahelyett hogy a török császárra ütött volna, azt pirongatta volna el a magyar végektől a kereszténység egyetemes üdvére és dicsőségére, ó, ti farizeusok, hát adtatok-e a török elleni vívásához egy aranyat is, adtatok-e egy kézíjat is, vagy egy sisakkal, vassal kiállított gyalog fegyverforgatót is?, és csak jajongtok, abban reménykedve, hogy panaszkiáltozástok a mennyekig fölcsap, és sirámaidok hallatán az Úr lesújt Mátyásra, de hogy a Kolosszus ott délen megvíva és megvéve immár Nándort is, melyet pedig a Vajda szutykos porhadával egykor úgy védelmezett meg, hogy az életével fizetett érte, az végül is mindötöket hidegen hagy, téged is, Friderik, téged is elhalt apád, Pogyebrád, méltatlan fia, Victorinus, téged is római császár, Maximilian, kit helyettem tuszkoltak nagyhamar Carolus trónusára, nehogy még – per amorem dei! – német pénz és német vér folyjék a török ellen, csakhogy ami ma még mindötöket hidegen hagy, szájhősök és alamuszi számítók, az holnapra forróságot és lázt hoz majd reátok, mert mit gondoltok, ugyan meddig fog állni-várni a Kolosszus, ugyan vajon meddig, ama hajdanvolt hradzsini birkózó magabízó mosolyával, türelmével és tántoríthatatlanságával?, azt reménylitek, tudom, hogy örök időnkig, holott amire vár, az el fog következni, talán nem is túl sokára, hisz Vajdafia király, Hollós műve nem örök életű, de bizony törekeny és veszendő, eljövendő rút és pokol idők játszószeré, ahogy azzá lett Alexandroszé vagy Caesaré, s megannyi más ember teremtette műé, ó, derék, hű Galeottóm, te hízelgők legbecsületesebbike, tán még hitedből is kitérnél, hallván ezt tőlem, de urad – bár a magasztaló szót soha nem vetette meg – áltatni sem engedte magát soha, talán mert ő valóban a porból vétetett, legmélyéről a pornak, s e por emléké, mely tetejében még vlach por volt, rác por volt, a Vajda feledni sosem engedte, és a Vajda rendelése holtában is erősebbnek bizonyult a fiú, majd a siheder, s végül a férfi, a király lelkében, mint a Vajdáné szelíd figyelme, ápoló, gyöngéd melegsége, vagy az oktondi, gyermekte szavú Szilágyi átlátszó praktikálása, mert hiszen aki a por oly mélyéről vétetett, mint a Vajda, nemzhetett-e olyan fiút, ki ne érezné már magán a föld súlyos szagát, terhét, örökét s ne a póri ősök komor ravaszágával és gyanakvásával nézné mindama cifraságot és léha világot, amely körülveszi, s éljek bár olasz mód szerint, félrelökvén a poshadt magyar erkölcsöket, se fondorlat, se mézes szó, se tömjénfüst el nem kábít, ha pedig erőszakkal támadnak ellenem, orvul gyilkot emelve rám, hát az Úrjézus legyen irgalmas hozzájuk, mert irgalmas hozzájuk én ugyan nem leszek, mint ahogy nem voltam sosem is, és ma sem, s ha fogytán is az erőm, kínoz is a kór, mindjobban egyszál magamban állok is, tövestül tépem ki a karjukat, melyet reám emelnek, ó, milyen egyedül lehattél te is, Vajda, milyen magad-egyedül végtelen nagy magányosságodban, és akkoron már a te erőd is fogyadozott, szemközt veled pedig a Kolosszus, aki nem is pusztán bevette annak rendje-módja szerint Bizáncot, de szinte áthömpölygött rajta, mint a szökőár, te meg farkaszszemet néztél vele ott, Nándorban, jószerével egymagad, hiszen ugyan kik lettek légyen támaszaid: egy féleszü és nyúl szívű király, ármányos urak, akik nemcsak ellenlábasaid voltak, de bizony föltették magukban, mindenképp nyakadat szegik, ha elveszítéd Nándort, a vereség okából, ha megvéded, akkor meg azért, mert hatalmad, úgymond, már oly nagyra gyarapodna, hogy féktelen elbizakodottságodban még végül egyenest a trónra kívánkoznál, milyen egymagad voltál ott, apám, silány fegyverzetű

katonák, sebtében toborzott kaszásnép, no meg a fanatikus hevű Capistrano állt csak melletted, ki ugyan magasra emelte Krisztus keresztségét, ámde Krisztus hét sebére te esküdtél meg, hogy vég-Nándort nem adod, s akárha a távoli amót Kasztriota a maga Nándorját, Kruját, meg is védted nyomorú-bátor népeddel, s diadal lett a részed, diadal, dicsőség, örökkétig harangzúgás és halál, melynek hírére, mondják, a török császár, Mahomet elfakadt sírva, s öklét az égre emelve kiáltotta: miért ragadtad el tőlem, Világ Ura, miért vetted időnek előtte a gyeheña tüzére, miért nem engedted nékem, porszemnyi szolgádnak, hogy bosszút állhassak rajta?!, s ami a részed lett, Vajda, dicsőség és halál, azt tőled már soha senki el nem orozhatja, de vajon mi leszen az én részem, nekem mi jut ki legvégezetül?, csak a halál bizonyos, no meg tán a harangzúgás, no nem dicsőségemet, de elmúlásomat ünneplendő, ahogyan őszentsége irántam való hajlandóságát ismerem, mert Krisztus helytartója nílusbéli krokodilusok könnyeit hullajtja Prágáért, Bécsországért, Boroszlóért, s meglehet, hogy tán épp szüntelen záporzó könnyei miatt nem pillanthatja meg a Kolosszust, mely fogát és fegyverét feni Prágára, Bécsországra, Boroszlóra, és őszentsége véghetetlen bölcsességében és kegyelmében üdvösebbnek ítéli, ha sem Prága, sem Bécsország, sem Boroszló nem ad fegyvert s katonát nékem, de vasat az oldalamba, azt igen, és lett légyen bárki, aki azt a vasat belém veri (akár még egy ebhitű turbános szerecsen is talán) föloldozásban részesül, ó, szent együgyűség, ahogy ama konstanzi máglyán kiáltott volt az eretnek magiszter, csakhogy ő egy buzgólkodó kis öregasszonynak kiáltotta, aki fáradhatatlanul cipelte a rozsét a máglyához, de én néked, szentatyám, ki éppily szorgalmatosan gyűjtögeted a rozsét az én máglyámhoz, néked ugyan mit kiáltsak?, sorsom úgy hozta, hogy én, Vajdafia Mátyás, Corvinus, a Hollós, királya lettem a Magyarok Országának, és ha így hozta a sorsom, most már a sorsom ez, és én, míg csak élek, ezt az országot megvédelmezem a Kolosszustól, meg én, mindenestül, ha pedig e gyöngye, erőtlén országot csak Bécsország, a cseh föld, Boroszló és Slézia kincselével-erejével védelmezhetem meg, akkor kiszipolyozom minden gazdagságukat, kifacsarom minden erejüket, hogy a Magyarok Országát győzhetetlenné tegyem, s mindezekért már csak azért sem restellkedve, szégyenkezve, lelkemben furdalással, mert egyúttal Bécsország, a cseh föld, Boroszló és Slézia is megmenekül a Kolosszus karmaiból, ám ha ti mind ellenem fordultok, ha ti mind terveimet szegitek, bizony mondom, nemcsak a Magyarok Országa pusztul majd el, de féljete ti is, urai meg lakói Bécsországnak, a cseh földnek, Boroszlónak és Sléziának, rettegjete, ha meg nem értitek valahára, hogy most a Magyarok Országa az, ami egykor, gyermeki éveimben Nándor volt, vég-Nándort akkor a Vajda megvédte, de hogy Vajdafia Mátyás vég-Magyarországot megvédelmezheti-e végül, azt még nem tudni, mert erre egy teljes, egész élet sem elég, a Kolosszus, meglehet, emberöltőkön át fog odalenn várni, lesni, készülődni, és vajon Mátyás után lesznek-e újabb Mátyások, akik a sisakrostélyukat megadón ugyan soha föl nem csapják?, akik tudják, hogyha betör ide a Kolosszus, itt élet többé nem lesz, vagy ha mégis, hát csak csúfja az életnek, pusztá vegetatio, amint Tacitus írta a királyok Rómájáról, de féltő, hogy Mátyás több nem leszen ebben az országban, s nem azért, derék Galeottóm, mintha Mátyás úgy jeleskednék minden dolgokban, ahogyan te azt lekörmöled, mert bár Mátyás valóban sok mindenekhez ért az uralkodás tudományától a bajvívás művészetéig (még ha ama Holubárral esett nevezetes dolog merő misztifikáció volt is), és még a művesmesterségekhez, az égi forgáshoz, a csillagok járásához, sőt a philosophiához meg az ördöngös tudományokhoz is konyít, s e habarék országban ahány fajta ember csak él, ahhoz mind a maga nyelvén tud szólni, ez mind igaz, és mind így jó, csakhogy Mátyás, kit e földön itt szinte egyetlen szájjal szapulnak mindenek, kit zsarnoknak neveznek, hálátlannak, kónél keményebb szívűnek, nyúzónak, nos, Mátyás, az igazságtalan, itt igazságot teremtett, itt, hol mindenki egymásra fenekedett, békét

tett, oltalmat nyújtva mindeközben a gyöngéknak, a gyámolítandóknak, az ártatlanoknak, s valljátok csak meg, bírám, nem is túl nagy árért, de nektek, bizony látom, ilyen király többé nem kell, ragadozók voltatok, azok akartok lenni újból, hatalmaskodók voltatok és újból hatalmaskodók akartok lenni, ti törpék, akik fölprédálnátok az országot zabolátlan mohóságotokban, de a nyakán kést érző, visító ártányként menekülnétek a Kolosszus elől, nektek ájtatos Ladislavok kellene, kurafi lengyel sihederek meg hasonló, és hogyan is fog megbirkózni veletek az én János hercegem, a maga szelíd, hiszékeny, lágy természetével, nagy az én magányom, és ha újból és újból reád gondolok, apám, te nagy Vajda, az ország elszánt, kemény gyámolítója, keserűség keserűsége gyúlik bennem: még elszántabbnak, még eltökéltebbnek, még keményebbnek kellett volna lennem, még nálad is gyémántkeményebbnek, hogy jó gyámolító legyek, hiszen halálos ágyadon te magad is így kívántad, mondván, el ne hagyjátok a törökök ellen való hadakozást, hanem inkább véghez vigyétek, s oltsátok ki még a török nevet is mindörökre, és Lászlóról reám pillantva hirtelen hozzátoldottad: néked hagyom ezt legelőször szerelmetes Mátyásom, mert te vagy a kisebb idejű és tereád néz ez, emlékszem, apám, inas kezeden erejéről még ifjúkoromban is regéket beszéltek, vér serkent ki annak az ujjából, húzhatott bár vaskesztyűt, akinek te indulattal szorítottad meg a kezét, de ládd, az én kezem már puhább, erőtlenebb, Corvinusomé pedig, kit szívemből szeretek, már olyan, akár egy lányé, félek, Vajda, félek a jövőtől, félek, hogy hiába minden, amit tettem, a Kolosszus előtt meghódol majd végül ez az ország, és félelmemben gyakorta akaratlanul is behunyom a szemem, hogy ne lássam azt a sötétséget, azt a romlást, az apokalipszisnek azt a sátántáncát, amely a Magyarok Országára vár, az árulók, az önösek, a köpönyeget fordítók, a szájasok, a szolgálalkúek féktelen dáridóját, miközben a nemes szívűeknek, a porból vétetteknek, az egyenes derekúaknak a csend lesz a részük, a csend, a földönfutás vagy a halál...

Így beszélt, s gyakran beszélt így végső, keserű, nagy magányában Mátyás, a magyarok királya, aki élete végét érezvén közeledni, s elidegenedvén végleg mindenkitől, úgy magába fordult, hogy senkivel sem osztotta meg többé a gondolatait. S ekképp – mikor el-eltűnedezett Bécs várából – Anselmust, a remetét kereste föl, aki a mariahilfi tölgyesben élt hitvány viskójában. És azért Anselmusnak beszélte el gyötrő gondjait és vízióit, mert Anselmus barát süket volt, mint a föld.

1490

Hiszen az történt,
 amit az ország akart.
 Szemfödő alatt végre,
 ki erővel, csellel ült a trónra.
 Nincs többé vajdafia Mátyás,
 a nyúzó, az igaztalan.
 Csak a lélegzetre nem vetett ki adót,
 s csak a koldust nem sarcolta meg.
 Ki pedig rázúgolódott,
 sok jeles urunkat, papunkat
 Torkon ragadta és vártömlöcbe zárta,
 kegyelmet nem ismert, csak kényúri haragot.

A magyar jó erkölcsöket naponta elhagyta,
olasz mód szerint élt
Pompának, vadnak, könyveknek, testi gyönyöröknek,
s hogy híre örökké megmaradjon,
Márványpalotákra, mulatóházakra, hitvány fényességre
hányta el az ország kincsét,
Visegrádra, Tatára és Budának várára, tálján cifraságra
meg a szünetlen sok hadakozásra.
Háborút háborúra vívott,
mert nagyravágyó volt, telhetetlen és kevély.
A törökkel sosem is a békességet,
de az esztelen viszályt kereste.
Hogy töröknek írmagját, de még nevét is kioltsa,
ellene a harcot kész volt vívni holtig.
És mert hadakozásához
sléziaiaktól, morvától, csehtől, Bécsországtól
Pénzt, fegyvert, se frigyét nem nyert,
megrohanta s felpredálta mindet.
De bús serege, hollós zászlajával,
ím, végleg sárba-porba verve.
Szabad már Prága és Bécs és Boroszló,
és szabad a Magyarok Országa.
Zsarnokhitről megtért, vitéz nagy jó urak,
istápjaink, Kinizsi, Báthori, Zápolya
S ország ékessége, Tamás úr, az érsek
királyt koronáznak.
Vladiszláv úr jó király lesz,
istenfélő, kegyes és szelíd,
Nem zsarnoka, de fivére, atyja
nagyúrnak, lovagnak, nemesnek.
A béke jött el vele, a bőség s az áldás kora,
becse lesz bornak, búzának, baromnak.
Ozmán népét sem ingerli
innét ugyan senki többé,
Ebvásár csak egyszer volt Budán,
tatári dűlős sem lesz még egy.
Ezért hát kincs, dénár és arany
fegyverre, hadra már el nem orozható
Ezután mindenki azt aprít bátran a tejébe,
amije van, s amit el nem ivott.

Akkor meg miért jajong
a rút, pokol pórnép?
Miért, hogy hol van, hova tűnt
Mátyás, az igazságos?

Mulatságos legenda arról, hogy mint vívta meg a tatár Poltavát

Valaha hajdanán, amikor a tatároktól reszketett a fél világ, élt Poltava városában két szerfölött tisztos mesterember. Egyiküket, akinek kis tímárműhelye volt, Ábrám Mojszejevics Krzsgytenbrtyevicsnek hívták, de talán senki se veszi zokon tőlem, ha a továbbiakban Kohn Ábrahámnak nevezem majd. A másik vargamester volt, és messzi földön híres a szókimondásáról meg a gorombaságáról. Erre a névre hallgatott: Viasz Vlaszics Kcstygyeszsmenko – én a Kuczorka Balázs névvel illetem. Mindketten a tabakosok során laktak, a városfal tövében, nemcsak szomszédok voltak, de elválaszthatatlan jó barátok is, és kikezdhethetlen becsületben öszültek meg. Már pusztán becsületességük is elégséges ok lett volna, hogy általános tisztelet övezzék őket szerte Poltavában, ám az igazi tiszteletet mégis egy rendkívüli tulajdonságukkal vívták ki.

Hogy kiváltképp éles hallással áldotta-e meg kettejüket a gondviselés, vagy valami titkos csodatévő erő birtokában voltak-e – senki se tudta, legkevésbé ők maguk, de bármint állt is a dolog, azzal a megfoghatatlan érzékkel rendelkeztek (a Kijevi Kódex a tanúm rá), hogy akár ébren voltak, akár az igazak álmát aludták, mindig tévedhetetlenül megneszelték a tatárok közeledtét. Nemegyszer jó másfél napi járóföldre tanyázott még a kutyafejű sereg, de ők ketten máris rohantak a falakra, és teli torkukból fellármázták a várost.

– Hé, hé! Emberek! Jön a tatár! Nyakunkon a gaz kutyafejű!

Több sem kellett. Az emberek abbahagyták foglalatosságaikat, a katonák magukra öltötték vértjüket, sisakjukat, és kardot ragadtak, a környező földekről meg lélekszakadva futottak haza a parasztok. Fegyvert fogott a város apraja-nagyja, és Csnbumpirityenkov, azaz Igmándi Dezső Róbert városkapitány vezérletével elfoglalta helyét a falakon.

Nagy volt a tatárok meglepetése és bosszúsága, amikor megpillantották a harcra kész védőkkel megsúfolt falakat, hiszen a kémeik azt jelentették, hogy a város éli a maga megszokott, napi életét, és senki se gondol a veszedelemmel. Tudnivaló ugyanis, hogy Poltavát magas és erős kőfal vette körül, márpedig a tatárok, akiknek síkon, hegyvidéken, de még palánkvárban sem állhatott ellen senki, a kőfalú városokkal nemigen tudtak megbirkózni. A kőfalon nem fogtak ostromgépeik, égő nyilaik sem tehettek kárt benne, így hát csak a váratlan rajtaütésben bizakodhattak.

Természetesen mégis minden alkalommal megkísérelték bevenni Poltavát, ádáz üvöltéssel rohamozták a falakat, de a védőknek helyén volt a szívük, és mindmennyiszor véres fejjel kergették vissza őket. Talán mondanunk sem kell, hogy az öldöklésből Kohn Ábrahám és Kuczorka Balázs is derekasan kivette a részét, szabályokkal több tatár koponyát hasítottak ketté, mint ahány lélek Poltava városát lakta.

Így folyt ez nem is egy, nem is kettő, de sok-sok éven át, amidőn egyszer maga a rettenetes Batu kán vonult a város ellen. Akkortájt már a Kínai-tengertől az Adriáig minden falu és minden város a tatárok kezére került, csak Poltava állta a sarat. És megállta a győzhetetlen Batu kán ellenében is.

Pedig Batu úr nagy fortélyosan, lopva, éjszaka sompolygott a város közelébe, valamennyi lova patáját rongyokba burkoltatta, s kemény parancsba adta, hogy aki hadába csak egyet pisszen is, annak azon nyomban feje vétessék. Nem is mert ott pisszenni senki emberfia, és a tengernagy sereg nesztelen kísérteiként lopakodott egészen a falak tövébe. De amint felcsattant ajkukon a vérfagyasztó csatakiáltás, egyszeribe ezernyi fáklya lobbant fel a mellvédeken, s már ömlött is a kátrány meg a bugyogó olaj az ostromlók nyakába, süvítettek a nyílveszők, zuhogtak a kövek. Három nap, három éjjel dült az ostrom, de egyetlen kutyafejű se tudott feljutni a falakra.

Gondolhatjuk, hogy Batu úr tajtékozott haragjában, és testes, sűrűvérű ember lévén,

már-már a gutaütéstől kellett félteni, de hiába is korbácsoltatta újból meg újból támadásra seregét, hiába is nyakasztatta le szép sorjában legfőbb vezéreit, a város bevehetetlennek bizonyult.

– Szörnyű! – sopánkodott egyik este legkedveltebb ágyasának. – Ha ez így folytatódik, hovatovább az egész birodalom rajtam fog kacagni. Csak tudnám, mi a titkuk ezeknek a bitang poltavaiaknak!

Batu úr felette kínos helyzetben volt, hiszen – mint ismeretes – vérmes reményeket táplált a főkáni cím elnyerésére. De ugyan ki teszi majd nevetségessé magát a Nagytanácsban, hogy arra az emberre adja voksát, aki nem tudja bevenni ezt a rongyos várost?

Ám a szerencse váratlanul rámosolygott. Már éppen fontolgatta, hogy szégyenszemre mégis odébbáll, és a Nagytanácsban legfeljebb majd letagadja, hogy valaha is megfordult Poltava tájékán, mikor egyik reggel egy cingár, menyétképű embert vezettek elébe. Ez az ember az ostrom kellős közepén, vigyázatlansága folytán, kibukott a sarokbástyáról, bele a vízzel töltött várárokba, de csudálatos módon sem a karók nem nyársalták föl, sem a felbőszült ostromlók nem vágták le, így végül egy tiszt fülön fogta, és idecipelte a kán sátrába.

A menyétképű kis ember rémülten pislogott, és azt hajtogatta halálos riadalmában, hogy mindent elmond, amiről kérdezik, csak az életét hagyják meg.

Batu úr ekkor ráparancsolt, hogy a poltavaiak titkát fedje fel neki, az emberke pedig nagy sietve előadta Kohn Ábrahám és Kuczorka Balázs csodás képességét, mely lehetlenné tesz bárminő rajtaütést, s mivel a nép, fűzte hozzá, ilyesformán biztonságban érzi magát, nem tart árulástól, és ezért verekszik ilyen eszeveszetten.

– Hm! – mondta Batu úr, és mélyen eltűnődött.

A hóhér már elő is készítette a pallosát, hogy bevett szokás szerint leüsse a fogoly fejét, de mindenki legnagyobb bámulatára a kán így szólt:

– Jól van, fiam! Helyre legény vagy! Adjatok neki hamar egy zacskó aranyat, és engedjétek vissza a városba. Te meg aztán mondd csak el odabenn, hogy nem emberevő az a Batu kán, tiszteli a méltó ellenfelet, és kész akár még barátságot is kötni vele. Mi is a neve a kapitányotoknak?

– Igmándi Dezső Róbert a neve, nagy jó uram – felelte hajlongva a fogoly.

– Helyes! – paskolta meg hátát nyájasan a kán. – Hát eredj csak, aztán kérdd meg Igmándi uramat, óhajt-e a barátom lenni?

Így aztán a menyétképű emberke, bizonyos Nyikita Gavrilovics Weinberger, aki máskülönben a Szent Miklós-kolostor írnoka volt, inge alatt a zacskó arannyal, lelkendezve visszament a városba, magában erősen megfogadván, hogy szolgálataival újabb zacskó aranyakra is érdemessé teszi majd magát a kán előtt.

Másnap hajnalhasadáskor aztán nagy örömmel látták a város lakói, hogy szedelőzködik az ellenség, hömpölyögve vonul a roppant sereg dél felé, s csak valami hitvány utóvéd marad a kapuk előtt.

– Ojvé, nekem itt valami nem stimmel – csóváltgatta a fejét Kohn Ábrahám. – Ezek a kutya-felyűek már megint törik valamiben a fejüket. Disznóság lappang itt, Balázskám, én mondom néked.

– Rafinált népség, az már igaz – morogta erre Kuczorka Balázs, és mogorván pödörgette a bajuszát. – A nyámnyila magasságos úristen csapjon belém a mennydörgős ménkűjével, ha nincs néked igazad, te Ábris!

Le is hasalt íziben a földre, odatapasztva fülét a rögökhöz, és kisvártatva dühösen felordított:

– Hát persze, hogy igazad van! Ott kuksolnak az ipsék az erdő mögött, a kerek domb tövében. Hé, emberek! Fegyverbe! Ravaszkodik a kutyafejű! Nem hordta még el az irháját!

Éppen arra sétált el a kíséretével Igmándi Dezső Róbert, és bosszúsan rádörrent:

– Te meg mit parancsolgatsz itt, testvér? Ki a vezér? Te vagy én?

– Te vagy az, bátyuska.

– No lám, én vagyok a vezér, mégis te parancsolgatsz. Tudd meg, testvér, hogyha nem ment is el a tatár, nem akar az már tőlünk semmi rosszat.

Kuczorka Balázs rágta a bajsztát, nyelte a mérgét, de tudta, hogy ostrom idején minden fajta széthúzás, civakodás az ellenségnek kedvez, és ezért csak ennyit szólt szelíden:

– Tévedsz, bátyuska. Egyébre se vár a kutyafejű, mint hogy azt gondoljuk róla: nem akar már semmi rosszat tőlünk.

– Ej, ej, testvér. Az izgágaság beszél belőled, semmi egyéb.

Azzal intett a kapitány a menyétképű írnoznak, aki ott állt mellette, hogy rajta, csak beszéljen. Az írno előugrott, és töviről hegyire előadta Batu úr üzenetét, miközben azt sem hallgatta el, hogy ő maga milyen hősiiesen viselkedett vele.

A parasztok meg a városlakók nem győztek álmélni. Még hogy tisztel bennünket? Meg hogy a barátságunkat óhajtja?

A városkapitány megbökte az írnozt.

– Az aranyakat is, Nyikita Gavrilics, mutasd meg nekik az aranyakat is ...

Az emberek tátott szájjal bámultak. Ennyi fényes, csillogó aranypénzt álmukban sem láttak még soha.

– Ez aztán igen! – mondogatták izgatottan. – Gazdagabb vagy, Nyikita testvér, mint a novgorodi herceg!

– Mit a novgorodi herceg! – kiáltoztak mások. – Magánál a moszkvai nagyfejedelemnél is gazdagabb!...

Csak Kohn Ábrahám csóváltgatta a fejét.

– Weinberger, Weinberger! Judáspénz ez, fiam. Ha rám hallgatsz, tüstént a vizesárokba hajítod ...

– Azt már nem! – kiáltott fel az írno. – De ha eszeteken vagytok, elfogadjátok Batu úr felkínált barátságát, és akkor annyi fényes aranyat küld be a városba, hogy majd csak számolni győzzétek!

– Úgy is van! – lármáztak az emberek. – Igazat szólsz. Miért ne fogadnánk el a békejobbot?

– Na látod, galambocskám – szólt Igmándi Dezső Róbert, s megveregette Kuczorka Balázs vállát. – Jobban teszed, ha te is hallgatsz az okos szóra. Mert mindennek megvan a maga ideje, testvén A hősiességnek is, meg a józan belátásnak is.

A két kis öreg hallgatott. És amikor kettesben maradtak, Kohfi Ábrahám így szólt keserűen:

– Baj lesz ebből, Balázskám. Én mondom, hogy igen csúf baj...

Hanem a tatárok valóban felhagytak az ostrommal. Néhány nap múltán pedig követeket küldtek a városba. Három kordét töltött meg ragyásig a sok kelme, bőr, szörme, amit magukkal hoztak. A Szent Miklós-templom előtti térre gyűlt össze a városi nép, hogy láthassa a pogány követeket.

A követek mosolygósán nézegették a körülöttük zajgó kíváncsiskodókat,

kacsintgattak a lányokra, mókás grimaszokat vágtak a gyerekeknek, egyszóval: nagyon barátságos pogányoknak látszottak. Csodálkoztak is az emberek körös-körül. Ezek lennének a vad kutyafejűek? Ezek, akikkel nemrég még életre-halálra tusakodtunk?

Végül díszpalástjában, oldalán két bojárral, nagy harangzúgás közepette megjelent Igmándi Dezső Róbert. A követek földig hajoltak előtte, majd a főkövet tisztelettudóan megszólalt:

– A dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram küldött hozzád, fényes hadvezér, hogy elismerje vitézségteket, mely előttünk is nagy becsben áll, és hogy békét és barátságot ajánljon föl nektek.

Az emberek bökdösték egymást. No, ugye, hogy nem hazudott az írnok? Igazat beszélt...

– Ezenkívül a dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram, azt is javasolja – folytatta a főkövet –, hogy városotok nyomban lépjen kereskedelemre a mi hatalmas birodalmunkkal, melyben a nap soha le nem nyugszik. Bizonyára nálatok is akad eladni való, fölös portéka, akárcsak minálunk. Lássátok: e három kordé színültig van áruinkkal. Ezeket most mustrába és ajándékba küldi a dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram. És ha portékáink elnyerik tetszésüket, kegyesen várja követeiteket és kereskedőiteket a táborába.

S ettől a naptól kezdve megváltozott az élet Poltavában. Elhalt a fegyvercsörgés, az emberek levetették kardjukat, vértjüket, szegre akasztották íjaikat. Az ifjak nem gyakorolták már magukat a nyíllövésben és a parittyázásban, az őrség pedig csak tessék-lássék végezte a napi strázsálást.

Özönlött a tatár portéka a városba, Poltavára soha nem látott jómód köszöntött. Az emberek kumiszt ittak és rizssört, arannyal átszótt kelmékben feszítettek, bocskoraikat és csizmaikat pedig finom bőrből készült tatár lábbelikre cserélték ki. Utolsó garasaikat is odaadták, csak hogy tatár lovat vásárolhassanak, amelynek okosságáról és szívósságáról legendákat meséltek egymásnak. Az asszonyok eldobták régi öltözküket, selymet húztak magukra, brokátot és bukovánt, fejüket meg pávatollal díszített bogiakkal ékesítették. Sokan jurtát vásároltak kölcsönre – mert a tatárok szíves-örömet adtak kölcsönt –, és kiköltözve sötét kis faházaikból, ezekben a tágas jurtákban laktak. Szegény nyomorultnak számított, le is nézték mélyen, aki nem tudott magának ilyen jurtát felállítani.

A két öreg pedig nevetség tárgya lett mindenütt.

Ott örködtek álló nap a falakon, árgus szemmel figyelve odaát a kicsiny tatár tábort. Ha az emberek összetalálkoztak velük, folyt az ugratás, a gúnyolódás.

– Mondjátok csak, bátyuskák – vigyorogtak rájuk –, hát jön-e a tatár? Ott kuksol-e még a kerek domb mögött? Igyatok kumiszt, testvérek. Elfáradhattok a strázsán. Haha! Ne sajnáljátok a vidám, jó életet! Nézzétek csak, micsoda bőség és gazdagság!

– Gazdagság? – fortyant fel Kuczorka Balázs. – Csupa lopott kacat.

A parasztok részegek voltak a rizssörtől, dülöngéltek neveltükben.

– Lopott kacat? Halljátok, testvérek? Méghogy lopott kacat?

– Az hát, ti istenverte eszement népség! Ahová a tatár betör, onnét még a szalmaszálat is elrabolja.

– Még a szalmaszálat is ... – röhögtek az emberek. – Halljátok, testvérek! Haha! Még a szalmaszálat is!...

Kuczorka Balázs paprikavörös lett.

– Ó, ti sok baromállat! Azt képzelitek, nem meg a lesz böjtje ennek a

dínomdánomnak?

– Nono, bátyuska! – horkant fel egyikük. – Ügyelj a szádra, hallod-e! Nem szeretjük ám mi az ilyen károkozókat.

– Adj neki, Kuzmics! – biztatták a többiek. – Szagoltasd meg vele az öklödet!

– Pravoszlávok! – kiáltott Kohn Ábrahám. – Higgyetek nekünk! Hát elfelejtettétek már, hogyan vette be a tatár Kijevet, Vlagyimirt, Szuzdalt...

– Hallgattassátok el a vészmadarat! Le vele! Üssétek, testvérek...

Nem tudni, mi történt volna, de aligha bármi jó, ha nem érkezik oda éppen idejekorán Igmándi Dezső Róbert néhány katonájával. Kiszabadította szorult helyzetéből a két öregembert, és házába kísérte őket.

– Hallgassatok meg, testvérek – pillantott rájuk. – Most magatok is láthattátok, a nép mennyire ellenetek van. Azt beszélik, csak az irigység szól belőletek, meg az összeférhetlenség.

– Miket nem beszélsz, bátyuska? – szólt elkeseredetten Kohn Ábrahám. – Hiszen mi Poltava javát akarjuk. Öregek vagyunk, ismerjük a tatár fondor észjárását. Ahol nem boldogul fegyverrel, csellel próbálkozik.

– És csak az alkalmas pillanatot lesi – bólogatott Kuczorka Balázs.

A városkapitány elkomorult. Előző nap Batu úr vendége volt, aki oly nagy tiszteességgel fogadt, mint valami fényes hírű nagy fejedelmet. Meg is kötötték, ünnepélyesen írásba is foglalták a békét. Egyet akart csak Batu úr, hogy a két öreget száműzzék a városból. És ő, a balga lélek, még védelmezte ezt a két megátalkodottat.

Homlokát redőkbe vonva, így szólt most hozzájuk:

– Rosszlelkűek vagytok, testvérek, és csak az acsarkodás meg az álnokság beszél belőletek. Nem szenvedett már eleget ez a város? Nem túrt már sokat a nép? Békességben akar élni és gazdagságban, a sok harc meg nélkülözés után.

– De hát miként élhetnének békességben és gazdagságban, mondd, uram, amikor Kijev, Szuzdal, Novgorod, Vlagyimir és Moszkovia mind-mind a tatárt nyögi, s tőle senyved?

– Szófiabeszéd! – rivallt rájuk Igmándi Dezső Róbert. – Ha eme városokat nem a gyűlölet, hanem a megértés vezette volna, az ő soruk is más lenne ma. A tatár is ember. Szót lehet érteni vele. Aztán meg ugyan ki bír örökösen talpig vasban állni, háborúzni?

– Csak a győzelemig kell, bátyuska – felelte Kohn Ábrahám. – Amíg el nem takarodik falaink alól a horda. De addig muszáj.

A városkapitány megvetően mérte végig őket.

– Ti... vérgőzösek! Örökké csak gyilkolászásra buzdítanátok a népet! A tatár jól ismeri erőnket, tiszteli bátorságunkat; tudja, miért akar békességet velünk. És a megkötött békét nem szegi meg, mert ő is féli a maga isteneit.

Fölemelkedett az asztaltól, és a kardjára csapott.

– Ezennel kitiltalak benneteket a városból. Nosza, eredjetek isten hírével!

A két öreg sírva fakadt ennek hallatára, és könnyörgésre fogta a dolgot, de minden szavuk süket fülekre talált.

Még aznap délután néhány katona a városkapun kívülre kísérte és szélnek eresztette őket. Nyikita Gavrilovics Weinberger, a menyétképű írnok pedig szaladt Batu úr táborába, hogy hírül vigye neki az örvendetes újságot.

Batu úr hatalmasat kacagott.

– Jól van, fiam, helyre legény vagy! Jutalmazzatok meg iziben. Annyi aranyat neki,

amennyi csak belefér!

Azzal ott helyben felkoncolták az írkokot, bőrét lenyúzták és degeszre töltötték arannyal.

Éjszaka pedig elősettenkedett a domb mögül a sereg, és megrohanta Poltavát.

És a városban nem volt senki, aki a falakra ugorva azt kiáltotta volna:

– Jön a tatár! Jön a tatár!

A helvéciai próba

In memoriam B. B.

A harmincéves háború idején élt egy Erdélyből a Felföldre származott kereskedőember, bizonyos Servatius. Valaha szegény vándorkalmárként kezdte, de talpraesettsége folytán, no meg a szerencséjének köszönhetőleg hamarosan jelentékeny vagyonra tett szert. Kereskedőháza az első volt Ny. városában, és egész Felső-Magyarországon nagy üzleteket bonyolított le. Servatius elég későn, harmincnyolc éves korában nősült meg. Egy jómódú lőcsei polgárleányt vett el, akitől másfél év múltán fiúgyermek született. Az asszony gyermekágyi lázban meghalt, és ez annyira lesújtotta a kereskedőt, hogy nem gondolt újabb házasságra, hanem fiával együtt özvegyemberként élt tovább.

Midőn Wallenstein betört a Felföldre, barátai azt tanácsolták Servatiusnak, hogy meneküljön el erdélyi atyafiságához, mivel nemcsak a gazdagságáról volt nevezetes, hanem hitbuzgó protestantizmusáról is, amely a püspöki városban már amúgy is sokak szemében szálka volt. Talán előkelő, kényelmes házát sajnálta otthagyni, vagy a veszélyt becsülte alá, jóllehet a közelgő had dúlásáról naponta érkeztek riasztó hírek a városba, de akármint történt is, elszalasztotta a kedvező alkalmakat, és csak akkor kapott észhez, amikor a katolikusok előőrsei megjelentek a város előtt. Ekkor azonban nagyon megijedt. Belátta, hogy pillanatig sem vesztegetheti tovább az idejét. Sietve magához hívatta titkárát, egy Hollósi nevű elszegényedett nemesembert, és így szólt hozzá:

– Ma este elhagyom a várost, mert nem akarom, hogy valami pénzsóvár német lator kilyukassza a bőrömet. A fiamat nem merem magammal vinni. Kicsiny még, öt éves sincsen. Ki tudja, milyen veszélynek tenném ki?

Magában azonban azt gondolta, hogy a gyerek csak kölönc lenne a nyakán, s egyébként is, mihez kezdene vele menekülés közben.

– Nyíltan megkérdem tehát – nézett a titkárra –, hogy vállalná-e a gyermek elbújtatását és gondozását addig, míg vissza nem térhetek? Kegyelmed, tudom, katolikus, nincs félnivalója a császáriaktól; már csak azért sem, mivel egykor a soraikban harcolt.

Hollósit meglepte a kereskedő kérése. Idestova hatodik éve állt a szolgálatában, mióta súlyos lábsérülésével, mint rokkant kilépett a hadseregből, de kapcsolata a kereskedővel kizárólag a hivatalos üzleti ügyekre szorítkozott. A titkár szófukar, kissé rideg természetű ember volt. Magányosan élt, örökösen csak a könyveit bújta, amelyeket messzi földről, Itáliából, Párizsból, Danckából hozatott, nem sajnálván megadni értük mégoly borsos árakat sem. Barátokra, családra nem tartott igényt, habár sokan keresték a társaságát, és nem egy módos família akadt, ahol szemet vetettek reá,

eladósorban levő leányuk számára. Ám ő hűvösen háritott el mindenfajta közeledést, senkit sem engedett közel férközni magához. Azt rebesgették róla hogy emberkerülővé a sok mihaszna tudomány, gögössé pedig a nemessége s buzgó katolikus hite teszi. Idővel éppen elég ellensége is akadt emiatt, de a kereskedő mindig erélyesen megvédelmezte az áskálódóktól. Jól ismerte titkára képességeit és megbízhatóságát, mizantrópiáját rokkantságának tudta be, munkájával pedig a lehető legnagyobb mértékben elégedett volt. „Igen – gondolta most is –, csakugyan nincs senki, akire nyugodtabb szívvel bízhatnám rá a gyereket.”

A titkár hallgatott. Lassan ocsúdott fel meglepetéséből. Hívő katolikus lévén, természetesen örült a császáriak jövetelének, s mit sem adott a kegyetlenkedéseikről szállongó hírekre, de azt azért sejtette, ha magához veszi a kisfiút, legalábbis kellemetlen háborgatásoknak nézhet elébe. Már éppen azon volt, hogy kereken visszautasítja a kereskedő kérését, amely máskülönben is valami megnevezhetetlen viszolygással töltötte el, amikor megpillantotta a gyereket, aki az ablaknál önfeledten játszott az ólomkatonáival. „Te, szegény kis nyomorult” – gondolta, és megesett rajta a szíve.

Nem is habozott tovább, hanem a kereskedőhöz fordulva, szokott szűkszavúságával azt mondta:

– Jó helyen lesz a fia, Servatius úr.

A kereskedő kitörő örömmel ugrott fel karosszékéből. Megölelte titkárát, és ígéretet tett, hogy visszatérve bőségesen megjutalmazza majd.

Még aznap este útrakelt, és a sötétség leple alatt szerencsésen átsiklott a katolikus sereg egyre szorosabbra záruló ostromgyűrűjén. Reggel a titkár is elhagyta a Servatius házat, miután az összes szolgákat szélnek eresztette. A kisfiúval együtt a bátyjához költözött, aki egy városszéli házban lakott.

Két nappal később a császáriak megadásra szólították fel a várost, és a város megnyitotta előttük a kapuit. Megkezdődött a dúlás, a fosztogatás és a protestánsok összefogdosása.

Hollósi csak akkor ébredt igazán tudatára, micsoda veszedelembe hozta magát. A császáriak azokat a katolikusokat is irgalmatlanul megbüntették, akikről kitudódott, hogy protestánst rejtegetnek. És napról napra nagyobb keserőséggel kellett tapasztalnia, hogy bátyja családját kínosan érinti ottléte a protestáns gyerekekkel. Sógornője éjjel-nappal reszketett félelmében, és titokban szüntelenül férje fülét rágta, hogy szabadítsa már meg tőlük a házat.

Így aztán egy este, mikor Hollósi lefekvéshez készülődött, a bátyja félszegen megszólította:

– Be kell látnod, hogy veszedelmes dolgot művelsz – mondta csendesen. – A nap minden szakában kidobolják, hogy aki protestánsnak menedéket nyújt, azt egész családjával együtt protestánsnak nyilvánítják. Az pedig jól tudod mit jelent...

Hollósi kinézett az ablakon. A szemközti ház lobogva égett. A lángok fényénél látni lehetett, hogy egy szakasz zsoldos löcsökkel ütlegeli a ház lakóit. – Borzalmas! – tört ki belőle. – Hát mi történik itt? Azelőtt mindez ismeretlen volt ebben a városban. Ezek nem katolikusok, hanem gyilkosok!

Bátyja rémült szemmel nézett rá, mint aki attól tart, hogy még a falnak is füle van, majd pillantását lesütve, suttozva folytatta:

– Értsd meg, ha nem lenne családom ... ha nem félténém a három gyermekemet... És különben is, kiért viszed vásárra a bőrödöt? Voltaképpen mi közöd neked ehhez a kálvin hitű fiúhoz? Sohase szeretted a kereskedőt. Hiába is állt köztiszteletben, te

mindig csalónak és kapzsi csirkefogónak tartottad. Ez a gyerek pedig az ő vére...

Elhallgatott, mert észrevette, hogy öccse tekintete mereven szegeződik rá, s hogy haragjában megkeményedik az arca.

– A gyerek ártatlan – szolt fojtottan Hollósi, de egyebet nem mondott.

Nyomban készülődni kezdett, s többé rá se hederített a bátyjára, aki pedig bűnbánó arccal forgolódott körülötte, és egyre csak azt hajtogatta, hogy ha nem volna felesége meg három gyermeke, inkább többől vágatná le a kezét, semhogy ily módon az utcára tegye őket. Hollósi gyöngéden felkeltette a kisfiút, aki még álmában is kedvenc ólomkatonáját szorongatta a kezében, majd meleg kendőbe bugyolálva és a karjába véve, búcsúzó nélkül elhagyta a házat.

Az utcák néptelenek voltak, csak valahol a távolban csattant el egy-egy lövés, és olykor rettentő jajkiáltások hallatszottak, részeg katonák gajdolásától kísérvé. Bár borús éjszaka volt, és ablak sem fénylett sehol, könnyűszerrel lehetett tájékozódni, mert itt is, ott is máglyaként lobogó házak világítottak. Hollósi, karján az alvó kisfiúval, szorosan a házak fala mellett sántikált, felkészülve arra az eshetőségre, hogy behúzódjék valamelyik kapu mélyedésébe, ha katonákat látna közeledni. Köpenye alatt felhúzott kakasú, kis kerekes pisztolyt szorongatott. Eltökélte, hogy végveszély esetén inkább ő maga végez a gyerekekkel, de élve nem engedi a martalócok kezére jutni. Így kelt át elszántan, de szívében félelemmel a város egyik végéből a másikba, mígnem egy hatalmas, erődszerű ház elé nem érkezett, ahol Servatius úr jó barátja, egy Matuscsák nevezetű, Sléziából bevándorolt, módos protestáns ember lakott, a tímárok céhmestere.

Hosszú kopogtatás után végre csikorogva megnyílt a súlyos tölgyfakapu, és kezükben lámpással, néhány halálra vált szolga kukkantott ki, s mögöttük ott állt hálóingben, sipkában maga Matuscsák úr is.

A titkár sietve elhadarta, hogy Servatius kereskedő elmenekült a városból, minekelőtte rábízta a kisfiút, és arra kérte a céhmestert, hogy erre az egyetlen éjszakára fogadja be őket a házába.

A tímár hidegen végigmérte, és rekedt hangon azt mondta, hogy semmi köze sem a kereskedőhöz, sem a kölykéhez, azzal becsapta előttük a kaput.

A dörrenésre a kisfiú felriadt, és sírni kezdett. A titkár rémült suttogással próbálta csitítani, de a gyerek egyre erősebben sírt. Hiába is ringatta, simogatta, csókolgatta a férfi, nem hallgatott el. Ekkor Hollósi kétségbeesetten letépte magáról a kicsiny aranykeresztet, amelyet még gyerekkorában kapott anyjától, s amelyet soha nem vetett le, és a kisfiú kezébe nyomta. A csillogó fémdarab lekötötte a gyerek figyelmét és megfélemezte a sírásról.

Most a néptelen sikátorokon át a város egy másik negyede felé indultak. Csakhamar a plébániatemplom melletti papiakhoz értek, ahol Hollósi gyóntatója, az idős Péter atya lakott. Ezt a papot Hollósi régtől tisztelte, és bizonyos volt abban, hogy számíthat a segítségére.

A pap a kései óra miatt ugyan némiképp csodálkozva, de igaz barátsággal üdvözölte, amikor kaput nyitott. Ám a homloka rögtön elfelhősödött, amint megpillantotta a kisfiút, aki kerekre nyílt, megszeppent szemmel bámult rá, miközben mélázva szopogatta a kis keresztet.

– Ismerős ez a gyermek – dünnyögte rosszat sejtve a pap, miközben magasra emelt gyertyájával az arcába világított. – Mondd, fiam, kié?

– Servatius úré – felelte Hollósi.

Azzal őszintén elbeszélte mindent, Péter atya pedig egyre nagyobb szörnyülködéssel hallgatta. Ekkor három fáklyát lobogtató katona fordult be a templom mellett a térre, és

a pap hirtelen megragadta a gyereket.

– Fuss! Menekülj! – szólt Hollósinak elfúló hangon. – A gyermeket majd én átadom neked.

A titkár döbbenetesen meredt rá, s ezt a kedvező pillanatot kihasználva, a pap kitépte kezéből a kisfiút.

A katonák lépésről lépésre közeledtek, és Hollósi érezte, hogy a pap olyan erősen tartja a gyereket, hogy nem tudja tőle visszavenni.

– Hé, ide! Ide! – kiáltotta Péter atya a katonáknak. – Ebhitű fattyút fogtunk!

Hollósi fejét elborította a vér. Előrántotta a pisztolyát, és közvetlen közélről a papra sütötte. Azután felnyalábolta a gyereket, és amennyire csak rossz lába engedte, inaszakadtából futni kezdett a girbegurba utcán. Szerencséjére a katonák megrémültek a dörrenéstől, s minden biztonnyal részegek is voltak, mert nem vették üldözőbe, hanem csak vaktában lövöldöztek utána.

A hajnal egy elhagyatott szénapajtában találta őket. Hollósi betakargatta köpönyegével a mélyen alvó kisfiút, azután magára hagyta, hogy valami élelem után nézzen. Halálosan fáradt volt. Egész éjszaka le nem hunyta a szemét, és iszonyattal gondolt arra, amit elkövetett. Egyedül csak abban reménykedhetett, hogy a lövés talán nem ejtett halálos sebet, és Péter atya életben maradt. De ekkor ráeszmélt, hogy ha nem halt meg, minden eddiginél nagyobb veszély leselkedik a kisfiúra, hiszen a pap mindkettejüket meg tudja nevezni. Ezért egy útszéli, roskatag kőfeszület elé térdelve, s kezét imára kulcsolva, azt a szörnyű fohászt küldte az Úrhoz, hogy bárcsak a pisztolylövés megölte volna a papot.

Ez az óhajta beteljesült. Kibicegve a piactérre, ugyanis hallania kellett, amint éppen kidobolják : harminc aranytallér a jutalma annak, ki a protestáns gyilkos nyomára vezet a hatóságokat. A titkárt rémület fogta el, meghallván ezeket a szavakat. Attól félt, hogy a vásári forgatagban azonnal felismerik és kiszolgáltatják. Kisvártatva mégis megnyugodott, hiszen a közleményből kitetszett, hogy nem tudják, ki a tettes. Ennek ellenére úgy döntött, a gyerekekkel együtt mihamarább kiszökik a városból, és valami biztonságos helyen húzza meg magát egy időre. Némi élelmiszert vásárolt, azután visszatért a pajtába. A kisfiú már felébredt, és türelmesen várta.

Miközben csendesen falatoztak, a titkár szemügyre vette a gyereket. Meglepődve látta, milyen szép és milyen kedves. Felfedezése annál is inkább meglepte, mivel a kisfiú azelőtt is gyakran a szeme előtt volt, de akkor soha nem tartotta különben akárki más négyéves gyerekénél. Most még az is feltűnt neki, hogy a fiúcska nyakán pici anyajegy van, és ha mosolyog, alig észrevehető gödröcske nyílik az arcán. De legjobban talán mégis a szeme tetszett. Szürkés-kék, kissé keskeny metszésű szeme volt a fiúnak, s Hollósi úgy érezte, ez értelmet és bátorságot fejez ki. „Nem hasonlít az apjára” – állapította meg, és meghökkent, hogy ez a gondolat milyen örömet okoz neki.

– Egyél csak, egyél – mormogta gyöngéden, majd váratlan elhatározással újra levette magáról az aranykeresztet, és a kisfiú nyakára kapcsolta. – Ez minden rossztól meg fog oltalmazni.

Másnap megint kénytelen volt magára hagyni a gyereket. Körül kellett néznie, és ki kellett tervelnie, hogyan ejthetnék majd szerét menekülésüknek. Elmerülten kémlelődött a városkapu környékén, ahol igen nagy volt a forgalom, amikor egy bőrkesztyűs kéz nehezedett a vállára, s arra ocsúdott, hogy muskétás katonák veszik körül.

Nem vesztette el a lélekjelenlétét, fennhangon és felháborodottan tiltakozni kezdett az erőszak ellen. Hangosan kiáltozta, hogy alkalmasint összetévesztik valakivel, hiszen ő katolikus, és ezt bárki megbizonyíthatja, aki csak ismeri a városban. A katonák

azonban szóra sem méltatták, hanem egyenest bekísérték a városi őrházba. „Végem van” – gondolta Hollósi, de csodálkozva tapasztalta, hogy önmagában ez mennyire hidegen hagyja, s csak a gyerek miatt aggódik.

Az őrházban legyőzve büszkeségét, térdre vetette magát a parancsnokló tiszt előtt. Könyörögve kérte, hogy engedjék szabadon. A zsoldostiszt fagyos pillantást vetett rá, és megkérdezte, igaz-e, hogy protestáns gyermeket rejteget. „Tehát nem a gyilkosság miatt ...” – gondolta Hollósi, de megkönnyebbülést mégsem érzett, mert rájött, hogy ezek szerint valaki elárulta. „Csak nem a bátyám?” – s ettől egészen jéggé dermedt a szíve. Ám rögtön föllélegzett, mert látta, hogy bevezetik a helyiségbe Matuscsák céhmestert.

A kihallgatás sokáig elhúzódott. A céhmester kitartóan állította, hogy Hollósi a protestáns Servatius kereskedő kisfiával bebocsáttatást kért a házába. Hollósi körömszakadtáig tagadott.

A tiszt végül elunta a szócséplést, és intett a katonáknak.

– Vonjátok csigára mind a kettőt. Egyikük hazudik. És amelyik a hazug, az majd visszavonja a vallomását.

– Nemesember vagyok! – kiáltotta Hollósi, de a tiszt gúnyosan a szemébe nevetett.

Így történt, hogy csaknem másfél óra kínzás után, miközben mind a ketten több ízben is eszméletüket veszítették, és már élő roncsokká váltak, a céhmester nem bírta tovább, és felkiáltott, hogy az ő vallomása volt a hamis.

A tiszt akkor megparancsolta, hogy a tímárt tüstént állítsák pellengérré, mivelhogy ártatlan katolikus embert rágalmazott meg, és ezért lakolnia kell.

Hollósit szabadon bocsátották.

Borzalmasan összetört testtel vánszorgott vissza a rejtkehelyre, gondosan ügyelve arra, hogy kerülőutakat tegyen, és félrevezesse, aki netalántán a nyomába szegődött volna.

A pajtában a kisfiú mozdulatlanra dermedt, amikor meghallotta a lépéseket. Arcát, mintha csak ettől láthatatlanná válna, a meleg alomba temette. De aztán simogató kezét érzett, s erre szemét felnyitotta. Megpillantotta a férfi vértelen arcát, megtört szemét, és váratlanul így szólt:

– Apa!

Hollósi beteg lett, napokig magas láz gyötörte. Olykor elveszítette az öntudatát, érthetetlen szavakat mormogott, és ide-oda dobálta magát fekhelyén. A kisfiú hiába szólongatta, nem tudott válaszolni neki. De ha magához tért, odahívta a gyereket, és hosszan, szótlánul, különös mosollyal fürkészte. Azután megint visszazuhant az eszméletlenségbe. Félrebeszél, s azt sem érezte, hogy a gyerek átkarolja a nyakát, szorosan hozzásimul, és szüntelenül csókolgatja izzadságban fürdő arcát. S mert a kisfiú éhes volt, minden nap kisettenkedett a pajtából. Riadozva bár, de az éhségtől űzve a szomszédos udvarokból gyümölcsöt, tojást, zöldséget lopott, sőt, valamelyik üresen hagyott konyhából egyszer egy frissen sütött kenyeret is elcsent. Miután jóllakott, apró darabkákat tört a kenyérből, és falatonként bedugdosta a férfi szájába.

Szent György napja után a titkár lassan összeszedte magát, és hamarosan talpra állt. A következő héten pedig szerencsésen kijutottak a városból. Egy közeli faluban húzódtak meg, amelyet elkerült a háború, és ahol jó szívvel befogadták őket.

Egy év telt el. Bethlen Gábor protestáns hadai megfutamították Wallensteint, és egymás után foglalták vissza a felföldi városokat. A fősereggel tért haza Ny.-re Servatius kereskedő is, aki derekasan verekedett számos csatákban.

Miután számba vette a pusztulást, amely a házát érte, titkára és gyermeke felől

kezdetten kérdezősködni.

Így történt, hogy egy nap hajdúk jelentek meg abban a faluban, ahol Hollósi és a kisfiú meghúzódott. A hajdúk társzekerre ültették őket, és megindultak velük a városba.

Servatius úr széles mosollyal, öleléssel fogadta titkárát.

– Amit ígértem, megtartom – mondta. – Tetszése szerint óhajthat bármilyen jutalmat, sekretárius uram. Alkudozás nélkül megadom. – És gyönyörködve nézegette fiát, aki ott állt a titkár mellett, barnára sülve, megizmosodva.

Hollósi csendesen válaszolt:

– A gyereket kérem jutalmul.

A kereskedő elképedve bámult rá, azután nevetni kezdett, majd haragra gerjedt.

– Lökjétek ki! – kiáltott a szolgálónak. – Adjatok neki egy zacskó aranyat, de meg ne engedjétek, hogy még egyszer a szemem elé kerüljön!

A szolgák mindnyájan Hollósira vetették magukat. A titkár kétségbeesetten védekezett, de egykettőre kihajították a házból. És akkor Servatius úr megdöbbenve hallotta, hogy a kisfia zokogásban tör ki, és azt kiáltozza:

– Apa! Édesapa! Ne hagyj itt! – miközben a titkár után akart szaladni, s épp elég dolgot ad a szolgálónak, hogy visszatartsák.

Hollósi magából kikelve futott a hatóságához, és szinte esztét vesztve őrvongott, hogy elvették tőle a fiát. De a hatóságok sehol sem hallgatták meg. Tudták, hogy a gyerek Servatiusé, aki mellesleg gazdag és protestáns ember, míg ő szegény, akár a templom egere, és ráadásul katolikus, ami hivatalosan ugyan nem számít bűnnek, de most inkább hátrányra szolgált, mint előnyre. Ezért aztán mindenünnen kidobták, de mert csak nem hagyta abba a zaklatást, végül már bolondnak kezdték tartani, sőt még azzal is meggyanúsították, hogy a gyerek révén a Servatius-vagyonra fáj a foga.

Hollósi nem sokra ment volna, ha abban az időben nem érkezik a városba hadi mustrát tartani maga Bethlen Gábor. Az erdélyi fejedelem akkor már nagyon beteg volt. Az orvosok ugyan megállapították, hogy a veséje kínozza, de segíteni nem tudtak rajta. Egy nap, amikor különösen meggyötörte a fájdalom, jelentették neki, hogy jött valami bicebóca ember, aki azt állítja, hogy orvosolni tudná a betegségét.

Ez az ember Hollósi volt. Amint kettesben maradtak a tágas teremben, nyomban térdre esett, és bevallotta, hogy az orvosláshoz mit sem konyít, de másként, mint e családsággal, aligha nyerhetett volna bebocsátást, holott igen komoly kérése van.

A fejedelem lobbanékony természetű férfi volt. Ha előntötte a harag, cseppet sem tartóztatta magát a válogatott gorombaságoktól. Hollósit is leteremtette a sárga földig, szörnyű dolgokkal fenyegette meg, de azután indulata lecsillapult, és intett neki, hogy álljon fel, beszéljen. Úgy vélekedett ugyanis, hogy aki ilyen agyafúrt vakmerőségre vetemedik, annak valóban fontos közlendője lehet.

Hollósi látta, hogy a fejedelem mennyire szenved a görcseitől, s hogy fájdalmát palástolja, az ajkát rágja és a szakállát tépdesi, ezért rövidre fogta elbeszélését.

A fejedelem türelmetlenül hallgatta végig. Fel-felugrált karosszékéből, és kínjában járkálni kezdett. Amikor pedig Hollósi befejezte, végigmérte, majd dühösen kifakadt:

– Szép kis imfámiába keverte magát, kegyelmed, hallja! Gyilkosság, egy ígélet megszegése. Magasztos pápista erények! Méltóak egy invalidus császári tiszthez! Mint vélekedne arról, ha tüstént felhúznám az első fára? Ezúttal a kegyelmed anyaszentegyháza is lelkesen helyeselne.

A titkár közbeszólt, és azt mondta, hogy a gyerekért hajlandó akár nyomban áttérni a protestáns hitre. De a fejedelem ráripakodott, hogy botcsinálta protestánsokra nincs

szüksége, hiszen éppen elég képmutató szaladgál körülötte, és máskülönben is sokkal helyesebb és Istennek tetszőbb dolog, ha egy gyilkos megmarad a pápista hitben; még akkor is, ha a szóban forgó gyilkosság impetuosus volt, és olyan emberen esett meg, akit a pokol legmélyebb bugyrában szurokban sütögetnek már – remélhetőleg az idők végezetéig.

Hirtelen megtorpant Hollósi előtt, és áthatóan rámeredt.

– Tudja-e kegyelmed, hogy Servatius kalmár dúsgazdag ember? Hogyne tudná, hiszen a szekretáriusa volt! Nagy a vagyona, he? Roppantul nagy...

Hollósi elpirult és azt felelte, kész esküvel fogadom, hogy a vagyomból egy pulturára sem tart igényt, neki csak a fia kell.

– De hiszen nem is a tied! – üvöltötte a fejedelem. – Nem a te véred, jó uram!

– Nem az én vérem, de az én fiam – mondta állhatatosan a titkár. – Minden, ami emberi benne, tőlem való.

A fejedelem megállt előtte, és megint szúrósan szemügyre vette. Talán két teljes percig is vizslatta arcát.

– Most menj – intett azután bágyadtan –, menj Isten hírével, uram! Szombaton délben ítélőszéket ülök majd.

A különös esetnek csakhamar híre ment a városban, s természetesen annak is, hogy maga Gábiel Princeps mond ítéletet a pörös ügyben. Az emberek városszerte sokat vitatkoztak a dolgon, és a véleményük megoszlott. Némelyek úgy vélekedtek, hogy a születési jog az idők kezdete óta perdöntő, s a gyerek vitathatatlanul az igazi apát illeti, mivel annak a vére csörgedezik az ereiben. Mások viszont, akik töviről hegyire megismerték a szekretárius viszontagságait, a kisfiú védelmében, azt hajtogatták: annyit szenvedett érte, hogy kétségtelenül ő érdemli. Szombaton délben aztán csak úgy feketéllett a magisztrátus előtti kövezett tér a kíváncsiskodóktól. A díszszalába csak kevesen jutottak be, azok csupán, akik nem sajnálták a fáradságot, és már napkeltekor odaálltak a kapu elé.

Amikor a jobb oldali ajtóban megjelent Servatius úr, kézenfogva a kisfiút, a hallgatóság felmorajlott. Mindenki láthatta, hogy a gyerek szomorú, és olyan rossz színben van, mintha a bánat emésztené. Ezzel szemben a kereskedő pirospozsgás arccal, igazának tudatában nyugodtan és magabiztosan várakozott. Kis főbiccentésekkel és fojtott mosolyokkal még üdvözölte is ismerőseit.

A hajdúk kinyitották a bal oldali ajtót, amelyen Hollósi bicegett be. Akik hosszú idő után akkor látták először, csodálkozva állapították meg, hogy erősen megöszült, és szemlátomást megöregedett. A titkár nem nézett az emberek felé, csak a kisfiút nézte, aki megpillantva őt, nyomban hozzá akart szaladni, de a kereskedő visszatartotta.

Végül néhány előkelő úr kíséretében belépett a fejedelem, és erre nagy csönd támadt. Ő azonban nem pillantott sem a hallgatóságra, sem a pörös felekre, hanem minden ceremónia nélkül helyet foglalt a hosszú asztal közepénél, a hatalmas karosszékben. Két magas gyertya égett a két keze felől lassú lobogással, és az embereknek úgy rémlett, hogy módfelett rosszkedvében van.

– No, kezdjük! Elő a kauzákkal és az argumentumokkal, de ortálykodás nélkül! – szólt érdes hangon, s intett is rögtön a kereskedőnek, hogy lépjen elő. – Beszélj, uram, de velősen! Ne keríts nagy feneket a dolognak!

– Nagyságos fejedelem, legkegyelmesebb urunk! – kezdte a kereskedő, s mély alázattal hajolt meg. Azután nyugodt, mély hangon, szabatosan formált mondatokban elbeszélte, miként is menekült el a városból, és annak előtte milyen feltételekkel bízta rá kisfiát a titkárára, akiben tökéletesen megbízott, s akiről sem álmában, sem a

legvéresebb csaták közepette soha el nem gondolta volna, hogy ilyen álnok módon, a gyerek magához édesgetésével akarja kiforgatni a vagyonából.

A fejedelem ekkor nyersen félbeszakította, és azt mondta, senkit sem érdekel, mit gondolt álmában meg a legvéresebb csatákban Servatius úr, másrészt pediglen korántsem bizonyosodott be, hogy a szekretárius a vagyonra sóvárog, annál inkább nem, mivel éppen az ellenkezőjéről az ő színe előtt ünnepélyes esküt tett a minap. A kereskedő némileg megijedt, és menten visszakozott is abban az állításában, miszerint a titkár a javaira törne, de – fűzte hozzá – nem is ez a pörös ügy érdemi része, hanem az, hogy kié a gyerek. A gyerek pedig természetesen csakis az övé lehet, mert ő nemzette.

A fejedelem intett, hogy álljon vissza a helyére, de mindenki hallhatta, hogy közben azt mormogja:

– Bolond ember! Ez még nem tudja, hogy mindenkor csak a *mater* a bizonyos...

Ezután Hollósit szólította elő, hogy beszéljen, de csakis a szintiszta igazat, mert ha bármilyen parányi hazugságon éri is, minden teketória nélkül egyenest a kaszatömlöcbe veteti.

A titkár mindenkire kedvezőtlen benyomást tett. Ziláltan, kapkodva beszélt, mint aki attól tart, hogy a következő minutumban elfogy a lélegzete, és nem tudja befejezni a mondatot, s közben le nem vette tekintetét a kisfiúról. Gondolták is néhányan: nemhiába sánta, bizonyosan boszorkánymester, és most megbüvöli. Mindenről beszélt. Elmondta, hogy milyen vegyes érzésekkel vette magához a gyereket, és miként kellett eljönnie bátyja házából, és hogyan kergette el Matuscsák tímármester. Megvallotta Péter atya meggyilkolását is, meg elszánt hazudozását a császári zsoldostiszt előtt, aminek azután a céhmester vallotta kárát.

Az emberek zúgtak, morajlottak. A fejedelem jelenléte sem tartotta őket vissza ettől.

– Szilencium! – vágott az asztalra Gábiel Princeps, s aztán újra a titkárra pillantott.
– *Bene*. Kegyelmed tehát beismer egy gyilkosságot. Azt állítja, hogy a gyermek érdekében tette. Szép! Álljon vissza a helyére...

Ezután sorban meghallgatta a tanúkat. Egyik részük esküvel vallotta, hogy a gyerek igazi apja valóban a kereskedő, másik részük szintúgy eskü alatt állította, hogy a szekretárius minden egyes szava szentigaz, a gyilkosságot a fiú védelmében követte el, és a szenvedéseket is miatta tűrte.

Ekkor Hollósi, nem tudván tovább türtöztetni izalmát, közbeszólt, hogy kérdezzék meg a gyereket is, kit tart apjának. Ám a fejedelem ügy rárivallt, hogy mindenkiben megfagyott a vér. Az ő dolga, hogy kit hallgat meg, bömbölte, senki emberfia tanácsára nincs szüksége, a gyermek pedig nem jöhet számba, mint tanú, még egy ilyen nevetséges ügyben sem, s főleg úgy nem, hogy az utóbbi időket a szekretárius mellett töltötte, és befolyásoltsága kétségtelen.

– Igaz is – fordult hirtelen a kereskedőhöz –, egy valami homályos előttem. Amikor kegyelmed elmenekült a városból, miért nem vitte magával a fiút is?

– Hiszen életveszélybe került volna! – kiáltott föl Servatius úr elszörnyedve.

– Úgy? Kegyelmed azonban vitézül kerekelt oldott, és ezt az embert meg a gyermeket a sorsára bízta. Mi több, ezt az embert gyilkosságba is belekergette. Viselkedésed nem az igaz religio megkövetelte erényekre vall, tudod-e, uram? Semmilyen erényre nem vall! No persze – mormogta azután –, mindez nem dönti el az apaság kérdését. Nem vitás, mindkettőtöknek jussotok van a kölyökre.

Az emberek csodálkozva látták, hogy Gábiel Princeps elhallgat, s tisztesség ne essék, szólván, igen tanácstalanul forgatja a szemét. Voltak, akik a fejüket merték

volna rátenni, hogy a mindig oly elmés és bölcs fejedelem ezúttal bizony nem tudja, mitévő legyen. Végül már a körmét is rágni kezdte, miközben lapos pillantásokat vetett hol Servatius úrra, hol a szekretáriusra. Akik az első sorokban szorongtak, utóbb ugyan azt állították, hogy a fejedelem felette ravasz ábrázatot vágott, sőt, még el is vigyorodott egy kicsit. De ez csak amolyan mendemonda. Nem vágott ravasz arcot, el sem vigyorodott, hanem épp ellenkezőleg: nagyon komolyan hajolt a főudvarnokához, Mikó uramhoz, és hosszasan sugdosott valamit a fülébe.

A főudvarnok eltávozott, Gábiel Princeps pedig zsémbes sóhajjal belesüppedt a karosszékekbe.

– Maga Bölcs Salamon se tudná eldönteni, kinek van itt igaza. Ezért hát olyan próbát teszünk, amely világosságot derít majd az ügyre.

Az emberek hüledezésére egyszer csak behoztak egy jókora almát és két díszes veretű, kovás pisztolyt. A fejedelem belepislogott a pisztolyok csövébe, majd kezébe vette az almát, és begörbített > mutatóujjával magához hívta a kisfiút.

– Állj oda, gyermekcske, és tedd a kobakodra az almát. De úgy állj ott, mint a cövek, különben rossz véged lesz!

A két férfit is maga elé szólította, és külön-külön kezükbe nyomta a pisztolyokat.

– Hallottátok Vilhelmus Teli hírét? Tíz lépésről le kell lőnötök a gyermek fejről az almát. Ez a helvéciai próba. Amelyikőtök hibázni fog, az nékem valamit hazudott. A hazug embernek pedig reszket a keze, és köztudomásúlag Isten se fogja a pártját.

A teremben nyugtalanság támadt. Mindenki látta, hogy Servatius úr szélesen elmosolyodik. Kitűnő lövész volt, az egész seregben híres éles szeméről, biztos célzásáról. De hát katona volt hajdan a szekretárius is, nyilván nem kevésbé jártas a lövéstudományban, mint a kereskedő. Most mégis halálsápadt lett. A földre ejtette a tekintetét.

– Rajta, Servatius! Mire vár, kegyelmed? – recsegte a fejedelem. – Lépje ki a tíz lépést, és amikor tapsolok, lőjön!

Az emberek visszafojtották a lélegzetüket. Akik hátulra szorultak, lábujjhegyre emelkedtek.

A kereskedő léptei kimérten koppantak. Hét... nyolc ... kilenc ... tíz ... Szembefordult a kisfiúval, aki rémülten bámult rá, majd higgadtan célzott, és a fejedelem tapsjelére meghúzta a ravaszt.

Ám a dörrenés elmaradt, a fegyver csütörtököt mondott.

– Ej, ne vesztegessük az időt – türelmetlenkedett a fejedelem –, míg újratöltik a mordályt, következzen a másik!

Hollósi ránézett a gyerekre. Fél szemét behunyta, célzott, de nem volt senki a teremben, aki ne látta volna, hogy egykori katonaember létére is mint remeg a keze. A fejedelem összeütötte a tenyerét, és akkor Hollósi eldobta a pisztolyt. Nem tudott a kisfiúra lőni.

Gábiel Princeps felállt.

– Íme – szólt ridegen –, bizonyítást nyert, hogy ki az igazi apa. A gyermeket a szekretáriusnak ítélem. A kalmár pedig örüljön, hogy nem töltöttem meg a pisztolyokat! Hidegvérrel agyonlőtte volna a fiút.

Azzal rájuk sem hederített többé, mogorva arccal kisietett a teremből.

1793

Hogy népfelkelés volt-e, vagy sem?
Mellékes dolog.
Vendée-ban a nép kelt fel –
a Bourbonokért.

1815

Táncolt a kongresszus akkor,
megtáncoltatván a korzikait,
és Európa is táncolva táncolt
a csillagtalan évekbe át.

1871

COURBETA SAINTE PÉLAGIE-BÖRTÖNBEN

Arra biztatnak, akik aggódnak értem,
hogy ne szégyelljem, fordítsak köpönyeget.
No, s ha úgy tennék? Hiszen mi haszna volna?
Kívül-belül vörös az én köpenyem.

1989

Rebesgetik, Kecskeméten
láttak kis zöld embereket.
Mi ebben a szenzáció?
Kis zöld embereket látok
országosan mindenfelé.
S nem potomság, mondhatom én.

Kakas Aszklépiosznak

Anütosz, a hadvezér, miután a lugasban üdvözölte vendégét, ka ronfogta, és bevezette a házba.

A kinti rekkenő meleg után odabent kellemes hűs fogadta őket. Az udvarról nyíló helyiségben, ahová beléptek, vízzel töltött, jókora köedények szabályozták a hőmérsékletet, nedvességgel, üdítő párával telítve a levegőt. A tűző napsugarak útját

gyékényfüggönyök állták el; egy rabszolga időnként meglocsolta a gyékényeket, és hódító illatú szagos vizet permetezett szét.

A terem tágas volt és világos, mint az egész ház maga, amely ott magasodott az Akropolisz legtávolabbi nyugati lejtőjén, megkapó kilátással a városra, és derült időben a fátyolosán kék tengerre, terebélyes kert vette körül, gazdag növényzettel, szobrokkal, exedrálkkal, gümnaszionokkal, könyvtárral, az isteneknek szentelt oltárokkal – de mindaz a pompa, fényűzés, amely a házat és a hozzá tartó zó kertet Athén legelsői közé emelte, e teremből hiányzott. A be rendezés szerény és dísztelen volt, már-már hivalkodóan kopár, csaknem spártai, amiként egy hadvezérhez illett, két lapos étkező kerevet, néhány zsámolyszerű ülőalkalmatosság, a falakon egyszerű kárpit, ám az udvar felőli oszlopsor mögött, a terem igazi ékessége ként, megszámlálhatatlan növény sorakozott, pompás kis arborétum, buja, délszaki színekben tobzódó törpecsemetékből, ciprusokból, pisztáciákból, odább babérfák ölelkeztek, mirtuszok, egyiptomi szikomorfák, egy különös gonddal válogatott, s fél tón ápolt gyűjtemény megannyi darabjai, amelyek mind-mind mesebeli gazdagságról vallottak.

Anütoz elküldte a rabszolgát, és vendégéhez fordult, aki aggastyán létére gyermeki kíváncsisággal nézegette a növényeket, szemlátomást örömét és gyönyörűségételve bennük.

– Szépek – szólt elismerően. – Igazán pompás lehet mellettük laknod...

Anütoz bólíntott, nem is palástolva, milyen jóleső hallania ezeket a szavakat. Kertjei, ligetei messzi földön híresek voltak, rajongásig szerette drága kincseken vásárolt növényeit, így hát magasztalásuknál nagyobb örömet semmivel sem szerezhetek neki.

– Ül le, kérlek! – mondta nyájasan. – Oldd meg a sarudat, és helyezd kényelembe magad. Szívesen látott, becses vendég vagy a házamban, Szókratész.

Szókratész letelepedett a kerevetre, és felvillanó mosolyát ráncaiba rejtette. Az járt a fejében, hogy az emberek valami különös okból akkor biztosítják egymást szívességükről és becsülésükről, amikor az a legparányibb mértékben sem igaz. Mert Athénban még gyermek sincs, aki ne tudná, hogy Szókratésznek, a bölcsnek, Anütoz, Anthemión fia, a hadvezér, a város első államférfia a legádázabb ellensége, s hogy ezt az ádáz gyűlöletet maga Anütoz sem tagadta soha. Anütoz, természetesen, tudja, hogy nyájasságának nincs jelentősége, s bizonyosan tudja azt is, hogy ő, Szókratész nem hisz a képmutatásának, mégis barátságos arcot erőltet, és igyekszik ügy tenni, bármekkora fáradságába kerül is, mintha valami kedves, rég várt vendég tisztelte volna meg hajlékát.

Ámbár nincs ebben semmi különös. Amiként nem ítéhető különösnek maga a meghívás sem. Egyik reggel küldönc érkezett, ajándékot nyújtott át, és Anütoz meghívását közvetítette. Ő megkérdezte tőle: „Áruld el, barátom, van-e ellenséged?” A küldönc nagyot nézett, de mert hallomásból ismerhette az ő bolondos természetét, bólíntással válaszolt. „Úgy, abban az esetben – faggatta tovább –, ha volna hajlékod, ahová meghívhatnád az ellenségedet, vajon miért tennéd?” A küldönc habozott egy darabig, majd így felelt: „Ha meghívnám, meghívásomnak oka lenne. Megölném őt vagy megbékíteném.” „Megbékítenéd? Jól fontold meg, mit beszélsz, hiszen elszánt rosszakaródról, halálos ellenségedről van szó ...” „Igen, megbékülnék vele, hogy ne legyen ellenségem tovább, ha erősebb és hatalmasabb nálam.” „Ej, csak nem gondolod azt, hogy én Anütoznál erősebb és hatalmasabb vagyok?” „Nem, Zeusz a tanúm, hogy ilyet nem mondtam, és ilyesmire nem is gondolok – mondta a küldönc; homloka gyöngyözni kezdett, és lopva körülpillantott, vajon nincs-e idegen tanúja is beszélgetésüknek. – Anütoz városunk díszé – folytatta emelt hangon –, gazdagabb ő • minden gazdagnál, feddhetetlenebb minden feddhetetlennél, méltán előljárónk hát az

állam vezetői között. Mi jut eszedbe, ember? Miként lehetnél nála hatalmasabb?”
 „Zeuszra! Igazat szólsz! – helyeselt ő élenken. – Semmiképpen se lehetek nála hatalmasabb. Ám, láthatod, e férfi mégis meghív. Engedek a meghívásnak és elmegyek hozzá, mert gyötör a kíváncsiság, hogy megnyerni vagy elpusztítani akar...”

Anütosz nem zavarta meg vendégét tűnődésében. Kissé dülledt, tompa fényű szemével figyelmesen nézett rá. „Íme, mégiscsak eljött – gondolta elégedetten. – Barátaim, amikor közöltem velük szándékomat, sorra kinevettek. Szókratészt akarod a lábáról ledönteni, a legkonokabbat a konokok közül? Véle akarsz békülni, a legbékétlenebbel? Hitedre, hát nem emlékszel, hogy még az areiopagosz babérkoszorúját is elhárította?...”

Anütosz talányosán elmosolyodott, mint akkor is, barátait hallgatván. No igen, hírnév, dicsőség, tekintély, rang – ilyesmi valóban hidegen hagyja Szókratészt. Teljességgel hidegen. Ám Anütosz régről ismerte a filozófust, valaha ifjú éveiben tisztelője volt, és sok időt töltött társaságában. Ezért azután ismerte Szókratésznek egy gyöngeségét, azt, amit alighanem csak beavatott barátai tudtak róla: Szókratész élvezet, falánk ember. Szókratészben az örökké éhes ember gyűlölete dolgozik. Szókratész gyűlölködően élvezet.

Látván, hogy vendége ismét a növények felé fordul, barátságosan megszólította.

– Valid meg, Szókratész, nem tudsz betelni a látvánnyal. Hát válassz, kérlek! Amelyik a legjobban tetszik e haszontalanságok közül, barátságom jeléül kiásatom neked.

– Sajnos, valamennyi tetszik – dünnyögte Szókratész –, tehát egyik sem igazán. Köszönöm a figyelmességed, de nem fogadhatom el.

A hadvezér vállat vont, nem szólt. Erős csontozatú, széles arca, melynek eredendő bronzsínét gyakori kicsapongásai némileg megcsonkították, változatlanul egykedvű maradt. Semmilyen érzés nem mutatkozott rajta. „Kőarcú Anütosz” – csúfolták ellenségei, mert sem öröm, sem harag nem látszott meg rajta. Merevsége csak akkor engedett fel, ha hőség kínozta. A hőség mindig nagyon meggyötörte. Olyankor kövér verítékcseppek ütöttek ki a homlokán, arca izzadságban fürdőit és elpetyhüdt, nyaka kiveresedett – az egész hatalmas ember gutaütésre látszott hajlamosnak. Vendégét szándékosan fogadta idebent a házban, előtte nem mutathatott gyengeséget. Mert Szókratésszel ma le kell számolnia, vagy ki kell egyeznie – érdekei ezt kívánják.

Anütosz sosem cselekedett másként, csak érdekei szerint, habár nemegyszer pusztá szeszélyből makacsságból is kivívta akaratát, mert örömet, semmivel sem pótolható gyönyörűséget okozott neki, ha meghódoltan látta polgártársait – s ha merő szeszélyből is irgalmatlanul kiverelkedte óhaját, hogyne cselekedné ezt akkor, mikor legfontosabb érdekei késztetik erre. Hiszen csak az istenek a tudói annak, hogy hány ízben tört borsot az orra alá ez a Szókratész a fékezhetetlen nyelvével! De ha eddig eltűrte is – mert úgy okoskodott: hadd lássa a nép, a faragatlan, buta nyáj, hogy ő nem ellensége a szabad szónak, s önmaga rovására is kész nevetni, ez elejét veszi a komolyabb veszedelemnek –, de ha eddig eltűrte is, tovább nem teheti. Szókratész újabban már a hatalmat (s hatalmát) vette célba mérgezett nyílvegyével, szakadatlanul gúnyolva az athéniak, úgymond elpuhulását, vakságát, s nem átalotta, hogy őt, az állam választott előljáróját is megrágalmazza. „Ugyan mit gondoltok, athéni polgárok – kérdezte egy ízben Szókratész az agorán köréje sereglő kíváncsiskodóktól, kik között történetesen ő is meghúzódott –, ugyan mit gondoltok arról a férfiről, ki hozzátok hasonlóan oly derekasan szembeszegült a harminc zsarnokok átkozott uralmával, ki néhány esztendeje még, nem sokkal a zsarnokok elűzése után, oly lángoló szavakkal buzdított titeket állampolgári kötelességetek teljesítésére, városunk újbóli felvirágoztatására, s ki azt hirdette nagy bölcsességgel: jövőtöket megérthetni pilantsatok a múltba, emlékezzetek

Marathón és Szalamisz pátoszára, s hogy sose feledjétek Athénünk büszke korát és a tündöklő homlokú Periklésznek emlékét, vajon mire gondoltok, férfiak, miért változott meg e polgár – miért is ne mondanám ki nevét: Anütosz, Antemión fia – olyannyira, hogy már egyebet sem cselekszik, csak nyugalomról, állapotunk rendezettségéről, a nép emelkedettségéről szónokol, s ringat benneteket hitványnál hitványabb illúziókba, elfeledkezvén arról, hogy nincs nép, mely megállhatna ellenségei előtt, ha lelkét, akaratát, szellemét hamisságokkal gyöngítik meg? Nem gondoljátok, ti férfiak, hogy Anütosz és hívei azért csepegtetik a sok hamisságot lelketekbe, mert hírnévhez, dicsőséghez, vagyonhoz jutván maguk is megállapodott, javaikkal törődő, eszméiket, kötelességüket feledő puhányokká lettek? Mit gondoltok minderről, athéniak? S mit gondoljak én rólatok, ha ti semmit sem gondoltok?...”

Így beszélt Szókratész, és nemegyszer beszélt így. Ezt már nem tűrhette Anütosz. A legbalgább állat is tüstént védekezni kezd, . amint létében fenyegetik.

Anütosz lelke csordultig volt haraggal és megvetéssel, de szilárdan uralkodott érzéseiben.

– Rég találkoztunk utoljára, Szókratész – mondta. – Ha utánagondolok, bizony esztendőik múltak el legutóbbi beszélgetésünk óta.

– Hogyne, jól emlékszem – bólintott a filozófus, és puffadt, szilénoszi arcán halovány mosoly futott át. – Jól emlékszem, Anütosz. Megmosakodtam a lükeionban, és Agathonhoz indultam lakomára. Te elfogtál az utcán, és megtudván, hová tartok, becsmérteni kezdted Agathont, ki éppen akkor tragédiájának győzelmét ünnepelte. Árulónak, megállapodott puhánynak nevezted, de engem is megfeddtél, hogy ilyen ember házába megyek.

– Ifjú voltam – legyintett a hadvezér –, és az ifjú férfi könnyen hajlik végletekre ... Ám az idő múlásával korosodik az ember, s miként megszaporodik éveinek száma, józansága is akként gyarapodik.

Szókratész megint elmosolyodott kissé gúnyosan, és filozófusi szakállát kezdte simogatni.

– A józanság kételtű tör, Anütosz. Néha meggyilkolja a bölcsességet, a nemes szándékokat, de a fennkölt gondolatokat is a legocsmányabb gondok szintjére kényszeríti. A józanság alantas szenvedély is lehet éppen .. És az erény sem okvetlen velejárója a józan észnek. Anütoszom.

A hadvezér helyeselt szavainak, de a vita iránt nem mutatott hajlandóságot.

Kezét fölemelve így szólt:

– Te nem is kérded, miért hívtalak meg hajlékomba?

– Ugyan miért kérdeztem volna? – csodálkozott el Szókratész. – A meghívás egyúttal kézfogás is, a kézfogás pedig a barátság szimbóluma.

– Igen – kapott a szón Anütosz, és szeme megcsillant, felengedett tompa fénye. – Igen, Szókratész, én a kezemet nyújtom neked. Nemcsak vagyonban, hanem bölcsességben, erényben is gyarapodtam, olykor e kettő nem ellentéte egymásnak, és arra a belátásra jutottam, hogy félretenném minden régi előítéletemet. Tőled se kérek egyebet, barátom. Lásd be te is, ellenségeskedésünk méltatlan személyünkhöz, annál inkább, hiszen elveink ugyanazon magból sarjadtak ki. Ellenségei vagyunk az oligarchiának, hívei a népnek, az államnak, igaz, más-más módon s mértékkel, de végül is ez természetes, és nem is valami fontos kérdés.

– Miért akarsz velem megbékülni? – szakította félbe Szókratész. Anütosz meglepődött. A váratlan és nyíltan nekiszegezett kérdés mellbevágta, s hamarjában nem is tudott válaszolni.

– Meg akarok békülni – ismételte, hogy időt nyerjen. Majd megértve, hogy előző szavainak Szókratész nem adott hitelt, ismét más ösvényre akarta terelni a beszélgetést.

– Téves úton jársz, barátom – húzta mosolyra a száját –, meg ne bántódj öszinteségemért. Kalliklést sarokba szoríthattad kérdéseiddel, a sima nyelvű Thraszümakhoszt kelepcébe csalhattad, ők bölcselkedők. Én hadvezér vagyok, Szókratész, amellet államférfi és kereskedő, én nem engedhetem meg magamnak, hogy fölībém kerekedj, és a vesztemet okozd. Ezt meg kell értened. A saját vesztét senki sem akarhatja.

Szókratész eltűnődött.

– Nem egészen értelek, Anütoszom – szólalt meg töprengve –, igaz, elmém silány és kétes értékű, mint az álom. Világosíts meg hát, kérlek, hogyan kerekedhetnék föléd én, a varga, a bába fia, és hogyan okozhatnám a vesztedet. Hatalmad delelőjén áll, hadvezéri hírnevedet nem tépázta meg az idő: egykorvult véres csaták és nagy diadalok hőst látja, s tiszteli benned máig a nép. De mint kereskedő is a város elseje közé tartozol. Dúskálsz a kincsekben, nincs szó, mely kifejezhetné gazdagságodat. Viruló földek, számlálhatatlan jószág, tengernyi rabszolga ura vagy, tieid a legnagyobb hombárok és a legszebb kereskedőházak Pireuszban, s hajóid a világ minden sarkát felkeresik finomra cserzett bőreiddel és egyéb áruiddal... Aggodalmadat tehát sehogy sem értem. Ugyan mi károd származna abból, ha én merész, történetesen sarokba szorítanálak együgyű kérdéseimmel? Aszály nem pusztítaná el ültetvényeidet, ragály jószágaidat nem tizedelné meg, pompás gályáid sem kapnának léket... de hadvezéri híreden sem esne csorba.

– Nem vagyok hiú, ha netalán erre gondolsz. – Csak ennyit mondott Anütosz. Vendégének finom gúnnyal fűszerezett hangja bántotta, de változatlanul türtőztette magát.

– Nem vagyok hiú – mondta újból.

Szókratész álmélkodva pillantott rá, és megkérdezte:

– Úgy azt higgyem, hogy tartasz tőlem?

– Ki tudja? Talán még azt is hiheted... – Anütosz beharapta ajkát, vendégét fürkészte. – Ott voltam én is az agorán, mikor egyszer vitába szálltál Kalliklésszel. A végén már mukkanni se tudott a jámbor, kérdéseiddel úgy torkára forrasztottad a szót. És megszégyenülten, a báméskodók csúfolódásától üzöten kellett távoznia. Akkor arra gondoltam: nagy a te hatalmad, Szókratész, nagyhatalmú vagy te, mert bárkit csúffá tehetsz, hogy nincs ember, aki ellent mondhatna neked.

– Az igazságnak nem lehet ellentmondani, Anütoszom, mert Szókratésznek ugyan nem volna nehéz. Kérlek, ne becsüld túl a képességeimet. Ugyanolyan tudatlan vagyok, mint bárki más, csak hogy én jobban látom a tudatlanságomat másoknál. Hidd el, pusztán e csekélységgel vagyok több, ha ugyan több vagyok, e jelentéktelen semmiséggel tudok csak többet nálatok ...

– Ó, milyen ravasz vagy! – hunyorgott a hadvezér. – Csalogatsz, de nem megyek be az utcádba, Szókratész. A nyúlnál is óvatosabb vagyok, ha veled beszélgetek.

Szókratész felhúzta a szemöldökét, egész arca merő értetlenség volt.

– Óvatos vagy? – hitetlenkedett. – E tulajdonságodat akkor rejtegetted előttem. Hiszen rólad az járja, hogy vakmerőséged már-már Odüsszeuszéval vetekszik. A nép csodálattal emlegeti a rhódoszi kalandot, mikor is hajóid kalóznak álcázva süllyesztették el kereskedő vetélytársaid Perzsiába igyekvő dereglyéit.

– Szóbeszéd – intett Anütosz. – Zeus a tanúm, hogy hitvány, asszonyi mendemonda. Bánt, hogy elhiszed, Szókratész.

– Azt nem mondtam, hogy elhiszem – kuncogott a filozófus. – Az igazat megvallva, egyáltalán nem hiszem el. De a nép, magad is tudod, kedveli az efféle együgyű történeteket, és tisztelettel fordul a bátor, rettenthetetlen férfiak felé, kiknek kezébe bizalommal helyezhetik az állam sorsát...

Anütosz hallgatott. Barna arca merev volt, rezdülés sem siklott át rajta. Felemelte az ágy végébe állított kancsót, és bort töltött. A saját kelyhébe fűszert, kevéske gyömbért is morzsolt. Szókratész szavai elkedvetlenítették.

– Szavaid fullánkosak – szólt egykedvűen, miközben a kancsót visszaállította helyére. – Már-már azzal gyanúsítasz, hogy a rhodoszi mendemondát én költöttem a magam népszerűsítésére.

– Hogyan gyanúsítanálak, mi jut eszedbe, Anütosz?! – tiltakozott Szókratész. – Ám, ha magad hajiasz erre a lehetőségre, talán megbocsátható, ha magam is gondolnék rá.

Anütosz önképtelenül elnevette magát, jóllehet vendégének szókimondása, furfangos észjárása egy cseppet sem volt ínyére való. „Most fordítsunk egyet a dolgok menetén” – gondolta, s azzal tapsolt egyet.

A gyékény félrelebbent és az ajtóban rabszolgák jelentek meg. Először három zsenge fiúcska, akik ezüstkancsóban öblítővizet hoztak, kis márványmedencét, törülközőt, és két koszorút, a nemes mirtusz kecses ágaiból kétszeresen befonottat. Rögtön a nyomukban páros szolgálóiuk bronzlábú asztalokat hoztak be, utánuk felnőtt rabszolgák következtek, akik végtelen sorban hordták elő az ízesebb falatokkal megrakott, nagy tálcák seregét.

Mi minden volt azokon, ami csak bővöli-vonzza a szívet, mi minden, amit csak a lakomához a művészet nyújthat! Tüskéshal, angolna körettel, kékcápaszelet, pávaszemés rája, hízott tintahalak a százuszonyú, puha csápú szépia fajtából, forrón gőzölgő, roppant fogas mártással megtöltve, szőke rákok, sügér meg ingola, s e válogatott tengeri falatok után forró-puha sült máj, házisertés, sonka, lapocka, főtt sódar, csülök, majd teljes gidafej, tejen nevelt, zsenge kis állat, ráncossá aszalva, szilfium fűszerezéssel, azután hószinű árpakenyér, szezámos kalács és színarany ragyogású leveles tészták kíséretében szárnyasok zárták a sort, libák, fiatal kacsák, foglyok és gyöngö galambok.

Mikor a tálcák terhe alatt már roskadoztak az asztalok, Anütosz elküldte a rabszolgákat és vendégéhez fordult.

– Itt az illatos víz – szólalt meg nyájasan –, ha megöblítenéd a kezed. És övezd kérlek, fejedet, ahogy illik, a nemes mirtuszkoszorúval.

Szókratész nem tudott betelni a szeme elé táruló látvánnyal. Szinte szíven ütve érezte magát. Hanem annál bölcsebb volt, semhogy a pompásnak ígérkező lakomát pusztán Anütosz vendégszeretetének tudja be.

„Valóban nagy tisztesség számodra, te filozófus – így morfondírozott magában –, hogy e derék férfiú, ki messzi földön fukarságáról nevezetes, ilyen bőkezűvé válik, amint téged lát vendégül... Nem gondolod, öreg Szókratész, hogy e túlságos szíveslátás mögött turpisság lappang? De ha úgy is van, mondd, minek kéne időnek előtte, elhamarkodottan tűhegyre vened e turpisság okát?”

Minekutána így bőbiskolásra intette lelkiismeretét, kettőzött élvezettel vette szemügyre újból a tálakat, és szerfölött elégedettnek látszott.

– Zeuszra, a költőknek zengeniük kéne bőkezűségedet! – kiáltott fel.

Anütosz tartózkodóan mosolygott. „Falánk – ujjongott magában –, íme, tudtam, falánk, falánk, falánk, falánk! Szakácsomnak két ezüstöt fogok ajándékozni... Nem,

csak egyet. A gondolat .mégiscsak az enyém volt.”

– Láss hozzá, Szókratészem! – unszolta szinte gyöngéden.

– Hadakozz hát vitézül a jó falatokkal, és örvendezzék a lelked!

Szókratész engedett a felszólításnak, habár előbb szemével kívánt jóllakni. Mint egészséges gyomrú, hasát nagyrebecsülő ember, hosszú pillantásokkal ízlelgette meg valamennyi tál tartalmát. Örömét csupán az rontotta meg, hogy egyre pörlekednie kellett tiltakozó lelkiismeretével. „Nem hallgatok rád – fortyogott magában. – Szívtelen vagy, barátom, gyalázatosán szívtelen. Hitvány dolog lenne megrontanom a szegény Anütosz boldogságát, ki oly sokat remél e lakomától, s ki teljes joggal bántódna meg, hogy fölöslegesen szolgáltatta fel e sok ínycsiklandozó tálat, megerőszkolva imígyen hírhedetten fősvény természetét. Lásd be hát, barátom, s éppen ezért nyugodjál meg békében, szavadra hallgatni súlyos véték lenne Anütosz ellen ...”

A báránysült után nyúlt, tág orrúkkal szívta be nehéz illatát, majd meggondolva magát, az almával, kakukkfűvel készített libamellet választotta.

– Istenemre, királyi falat – hunyta le szemét önfeléd gyönyörűségében, és nem fukarkodott a dicsérettel. – Mondhatom, rég nem ettem ilyen pompás libát. De ha meg nem bántódsz érte, szakácsodnak azt tanácsolnám: az almát süsse meg, vagy pörkölje meg legalább ... micsoda íze lesz úgy, micsoda zamata!...

Anütosz a báránycombot tépdeste erős fogaival. Jóllehet, nem szerette áztatni magát, el volt ragadtatva előrelátásától, és kárörvendve gondolt barátjára, a forrófejű Melétoszra, aki éktelen dühében nyomban Szókratész fejét követelte. „Bíróság elé velem – ordította magánkívül –, bíróság elé a nyomorulttal! Ott aztán legénykedhetik, ha kedve tartja.” Neki költői babérait tépázta meg Szókratész, silánynak, korcsnak ítélve meg ditürambuszait, s magát Melétoszt jellemtelen hízelkedőnek nevezvén.

Anütosz nem sokat törődött barátja dühével. „Szókratészt sokan becsülik Athénban – gondolta –, többen, mint azt a számár Melétosz hinné. Így hát törvényszék elé citálni, s bebizonyítani róla, az alacsony sorból születettől, ki mindig tisztelte a népet, a törvényszéket, és aki – ha éppen úgy hozta a szükség – még kardot, pajzsot is öltött a városért, tehát bebizonyítani róla, hogy esküdt ellensége a demokráciának, bizony felette kétes vállalkozás lenne ... Ó, micsoda számár ez a Melétosz – sóhajtott fel. – Fehér, szép teste van, mint az asszonyoknak, de a természete is csak asszonyi. Szeszéyeskedni, fenyegetőzni... Ne-em, ide gazdag ígéretek, dús lakomák kellene, hízelkedés, duhaj multságok, egy-egy szép fiú ... Haha, kíváncsi vagyok! Melyik szép ifjat választja majd a vén kujon?...”

– Bocsáss meg, Anütoszom! – szólította meg Szókratész –, haladtól is el vagyok ragadtatva. Húsa omlós, lágy, valósággal szétporlad a számban ... De vedd fontolóra: Ó, egy fél citrom a közepére, vagy akárcsak néhány csepp a levéből... a fanyar ízeknél, Anütosz, nincs ínycsiklandóbb...

– Akaratod szerint lesz, barátom – intett a hadvezér. – Legközelebb a citrom sem hiányzik majd...

„Kötve hiszem – gondolta Szókratész. – Márhogy még egyszer ilyen tisztességben részesítenélek. De csak tétess citromot a halra.”

– S nemcsak a citrom meg a dúsabb lakoma, hanem a fényes vendégsereg sem hiányzik majd legközelebb – folytatta Anütosz s reménykedett, hogy felcsigázza vendégének érdeklődését.

– Igazán röstellem – szólt közbe Szókratész –, s kérlek, ne vedd okvetetlenkedésnek, de a kacsza bőre pörzsöltebb is lehetne... A tűz nem eléggé kapta meg, ropogós porhanyóssága hiányzik nekem. Szakácsod hamar ránthatta le a

nyársról...

„Így hát az egy ezüstöt sem érdemli a szakács” – gondolta Anütosz.

– Azt pedig már említeni se merem – mentegetőzött teli szájjal a filozófus –, hogy az ürücomb gyenge fokhagymával bedörzsölve a legízesebb. Nem többel annál, amennyi csak éppen csípi a nyelvet, s kéjes borzongást okoz...

– Ígync vagy, Szókratész! – kiáltott fel a hadvezér. – Bámullak! Kérlek, fogadd el mentségemül, hogy szakácsom új, és még nem futotta időmből kitanítanom.

„A gazember! – mérgeződött ő is, megkóstolván az ürücombót. – A fokhagymáról csakugyan megfélekedezett a bitang. Egy ezüst drachmát vonatok le a béréből...”

Megízlelték az olajbogyót is, nagy szemű szőlőt szemezgettek, majd omlós, puha kalácsot faltak mazsolával, hogy utána jobban csússzék a bor.

Miután több ízben is fenéig ürítették kelyheiket, Szókratész végigdőlt a párnákon, és sóhajtozva simogatta domborodó hasát.

– Ó, hogy szenvedek! Hogy teliraktam magamat! ... Az istenek se lakomáznak különbül, Anütoszom. Bőkezűséged páratlan.

Megint ivott. Lassú, élvezetes kortyokban eresztette le gégéjén az italt. Édes számoszi bor volt, sűrű, nehéz, fiatalabb éveiben ezt a fajtát igen kedvelte. Nem szégyellte, hogy újra a kancsóhoz nyújtja a kelyhét.

„Nicsak! – bámult el Anütosz. – Nemcsak falánk, de korhely is...”

Ő is ivott. Férfimód, egy hajtásra ürítette ki a hatalmas serleget, majd a földhöz vágta, hogy pozdorjává törjön.

– Ez az igazi bölcsesség! – kiáltott fel. – Hahá, enni, inni, lakomázni! Pompás falatok, nemes borok ... jókedv,

duhajkodás, szerelem!... Akár vess meg, Szókratész, de rájöttem: más egyebekért élni sem volna érdemes...

És hosszasan, sima szájjal magasztalta ezt a bölcsességet.

Szókratész nem ellenkezett.

– Magam is imígyen vallom olykor, Anütosz ... De amint újra megéhezem – s tudnod kell, hogy ez nálam igen gyakori állapot –, egyszeribe megint csak elborul a kedvem, a világ dolgaival kezdek foglalkozni, és a bölcsességnek bizony már szikráját sem lelem magamban. Hidd el, nem csekély gondot okoz nekem e dolog.

A hadvezér alig rejthette el mosolyát. „Átlátok rajtad, vén élveteg, a finom gyolcson nem látni át úgy, ahogy rajtad én keresztüllátok. Hála pákosztos természetednek, eszed folyvást azon jár, mint csikarhatnál ki belőlem többet...”

Elégedett volt, s lévén nemcsak hadvezér, de ízig-vérig kereskedő is, lélekben már felkészült az alkudozásra.

Hosszú pillantást vetett hát vendégére, és így szólt:

– Megértelek, Szókratész. Mondhatom néked, jobban, mint hinnéd. Valóban szégyenfoltja e városnak, hogy te, aki tiszteletet, babért, javakat érdemelnél, életedet tengetni vagy kénytelen, nemegyszer alamizsnára szorulva, akár a koldusok. Agg napjaidra, lásd be, kérlek, termékeny pihenés, javakban gazdag nyugalom járna neked, példás erényed és páratlan bölcsességed jutalmául.

– Szívemből szólsz – helyeselt buzgón Szókratész. – Mi tagadás, egyet-mást valóban megérdemelnék, ha másért nem is, hát ígyncségemért.

– Mi sem egyszerübb ennél. Rajta, Szókratész, nyújtsd ki karodat a bőség szaruja után.

Szókratész kortyolt a borból, és a serleg felett ravaszul Anütoszra nézett.

– A szándék megvolna bennem ...

– A szándék a cselekvés záloga.

– De cselekvéseink nem mindig szándékaink szerint sikerülnek. Igen, Anütosz, szándékaim fennköltége és cselekvéseim gyarlósága között szörnyűséges úr tátong. Az istenek a megmondható, hány ízben mosolygott már rám a szerencse, elibém kínálva mindazt a bőséget, ami után folyton sóvárgok. Ám valami ismeretlen erő, melyet én tudatlan fel nem foghatok, nem enged a bőség után nyúlnom. Az istenek, legnagyobb keserűségemre, nem tévesztenek szem elől. Es ebben értelem van, Anütosz, napnál fényesebb értelem. Mert, valld be, igaz lelkedre, örökké teli bendővel, bortól ködös fejjel, vagyis folyvást a bölcsesség gyarló állapotában, ugyan mi hasznomat vennétek?

„Minden bizonytalannal nagyobb hasznodat, mint most – gondolta a hadvezér. – Legnagyobb hasznodat éppen úgy vennék, ha felhagynál végre oktan fecsegéseiddel, amivel az állapotok ellen izgatod a polgárokat.”

De erőt vett magán, nem adta jelét felfortyanásának. Úgy okoskodott, hogy vendége, ha húzódozva is, de hajlik ajánlatára, csupán biztosítékot akar nyerni. Anütosz, a kereskedő e fölött nem botránkozott meg, e viselkedést teljesen ésszerűnek tartotta. Elég alapos ismerője volt az emberi hiúságnak, hogy ne lehetlent kérjen.

– Hohó, te eltévedtél, barátom – mondta nyájasan, enyhe fejcsóválás kíséretében. – Szavaidból úgy veszem ki, hogy félreérthetted szándékomat. Engedd meg, hogy egy példával eloszlassam a félreértést. Vajon kivágatja gyümölcsfáit a gazdálkodó, ha termést már nem is remél tőlük? Ha okos, meghagyja valamennyit, s idővel kert, pompás ligetet varázsol belőlük, árnyas lugasokkal, díszes cserjékkel, bokrokkal gazdagítja őket a szem gyönyörűségére. S vajon e városnak nem maradt-e akkor is büszkesége a nagy Szophoklész, mikor elérte az öregség, legyűrte az idő, gyöngévé változtatva kezét, szemét, akaratát, s mikor erejéből már nem tellett újabb remek alkotására? Ekként maradhatnál te is, Szókratész, Athén büszkesége. Némaságra kárhoznatni téged – ami botor szándék is volna máskülönben, mert nem sugárzik-e át a szellem a sötét némaságon is –, az vétek lenne, bűn ellened, de a város ellen is. Szolgálatod és személyed mindannyiunk számára becses. Nem, Szókratész, háborgatni téged egyikünk se akar: járj csak az agorára, látogasd csak az előkelők lakomáit, gyűjtsél tanítványokat magad köré, bölcselkedjél, taníts, ösztökéld nemes gondolatokra polgártársaidat, értékesítsd értékeidet, hadd bámulják az athéni férfiak ezután is ékesszólásodat, elméd páratlan csiszoltságát... csak vizsgálódásaiddal hagyj fel, kérlek, e hozzád méltatlan, alantas szenvedéllyel, azzal, hogy a benned lobogó türelmetlenség ott is tudatlanságot, elbizakodottságot gyanítson, ahol nincsen. Ne vedd rossz néven, Szókratész, de cselekedeteid, főképpen pedig támadásaid, nem mindig voltak szerencsések. Nemegyszer derék, erényben, bölcsességben egyaránt jeleskedő férfiakat is megvádoltál türelmetlenségedben, nevetségessé téve őket a nép előtt, holott magad is tudod, hogy e férfiak tekintélye az állam emelkedésének és békeségének fontos talpköve.

– Nagy kérdés – mormogta Szókratész –, hogy tekintély-e az a tekintély, amelyet egyetlen türelmetlen elme megingathat?

Anütosz azonban nem figyelt rá, s így végezte szavait:

– Mindezek okából szeretném, ha meghánynád-vetnéd magadban a mondottakat. Bizonyosra veszem, hogy megszólal benned a kötelességtudó polgár, a városát mindig derekasan védelmező férfi hangja. Mert amit elmondottam, Szókratész, azt mind a város érdekei parancsolták nekem.

Azzal elhallgatott, és felemelve az olajbogyóval teli tálát, megkínálta vendégét.

Szókratész pedig oldalt hajtotta fejét, és bozontos szemöldöke alól finom gúnyval mérte végig. „Íme a szándék – gondolta fanyarul. – A szándék, mely a cselekvés záloga...”

Élvezettel látott neki a csemegének, és módfelett csodálkozásba ejtette az a kendőzetlen, durva nyíltság, amellyel Anütosz alkura szólította. Mert hiszen szavaiból azt kellett kivennie, hogy ez az alku szükséges, mondhatni: kötelező. „Ó, istenek – gondolta keserűen –, hát teremtményetek, az ember, sosem hazudtolja meg magát? Milyen ostoba is, aki embertől mást vár, mint ami a lényege...”

Ivott egy kortyot, és váratlanul a küldönc jutott eszébe. Azt mondta: megnyerné vagy megölné ellenségét. Ha megnyerni nem tudná, megölné. Más választás valóban nincs. Különösen nincs Anütosz meg az ő esetében, s különösen e mostani beszélgetés után.

Behunyta szemét, fáradtság fogta el. A nyárson sült kacsa ízét érezte szájában, és valami fojtogatni kezdte. Soha életében nem gondolt a halálra, holott három háborúban is farkasszemet nézett vele, nem gondolt rá, mert a bölcsesség egyik alapigazságának tartotta, hogy ne tépelődjék azon, ami változtathatatlan. Az élet véges, a halál szükségszerű. És ami szükségszerű, afölött céltalan elmélkedni. Így hát ez sohasem okozott gondot, és éppen ezért hitte lelke mélyén, hogy a halál nem árthat neki. De ilyen közélről még nem látta. Félelem hatalmasodott el rajta, körülölelte fojtogató csápjaival, csaknem felugrott, s elinált erről a helyről, vállalt volna bujdosást, számkivetést, csak hogy ilyen közelinek ne kelljen látnia a halált.

De Szókratész öreg volt, meg bölcs is volt, s azért a menekülés helyett a borral teli serleget választotta. Fenékig ürítette, lelke háborgása kissé elcsitult, és így kezdett elmélkedni magában:

„Az ember fölött már születésekor elhangzik a halálos ítélet, csupán az a kérdés, mikor hajtatik végre. Vagyis a halál éppoly kevésbé függ tőlem, akár a születésem. Ha tehát nem tőlem függ, minek ártsam magam a dolgok folyásába? Aztán az is igaz, hogy sejtelmem sincs arról, mi a halál? Nem ismerek valamit, ám az a valami mégis rettent? Ez valóban nevetséges. Ezek után megkérdem: az a valami, amit nem ismerek, amiről még csak sejtelmem sincs, de ami törvény, szigorú, áthághatatlan törvény, nagy baj-e, ha bekövetkezik? Mivel semmit sem tudok róla, úgy azt se tudom, nagy baj-e.”

Úgy vélte, az igazságra tapintott, és ennek nagyon megörült. „Nagy baj-e hát – szötte tovább gondolatait –, ha meghal egy olyan férfi, aki egész életéhez hasonlóan halálával is figyelmeztet, nagy baj-e az olyan halál, mely az életben tett cselekedetek egyenes folytatása? Ha ez így van, s kétségtelenül így van, tehet-e mást, méltót, mint hogy elébe megy ennek a halálnak? Mert ez a halál ugyan miért volna nagyobb szerencsétlenség az olyan életnél, amelyet – hisz másként nem lehetne – hazugan, képmutatóan, hipokrita módra kellene letölteni?”

„Lám Szókratész, vén huncut – gondolta kajánul –, micsoda cifra helyzetet teremtettél a makacs kobakkoddal! Hérára, nem minden nap fordul elő ilyen mulatságos história! ... Ellenséged az életedért viaskodik, te pedig kézzel-lábbal tiltakozol ellene. Ő megnyerne az életnek, hogy szabadulhasson kellemetlen kérdéseidről, te pedig kiürítvén a méregpoharat, a kérdések özönét zúdítod szálnalmas fejére. E halál, öreg barátom, minden eddigi cselekedetedet lefőzi bölcsesség dolgában ... Zeuszra mondom, nem tudom, kettőnk közül ki megy rosszabb sors elé? Mert vajon hogyan felelsz majd az athéniaknak, Anütosz, mikor megkérdezik tőletek: – Ugyan miért öltétek meg Szókratészt, férfiak? – Mert vétett a város ellen – felelitek erre –, vétett ellene, renyhességgel és tudatlansággal vádolván meg polgárait. – Vajon nem mondott-e igazat – kérdik majd az athéniak –, ha ezek okából ti megöltétek? Mert ugyan miért kellett elnémítanotok, ha erényeinkben oktalannul kételkedett volna? Vagy netán intései

mégsem voltak egészen fölöslegesek, és igazság is foglaltatott bennük? Nem gondoljátok, férfiak, hogy talán ő óvta igazán a város érdekeit, mikor saját tunyaságunk, dölyfünk, tudatlanságunk ellen lázított bennünket? Ó, Anütosz, hiszen gyávaságod nemcsak makacssággal, hanem legyűrhetetlen ostobasággal is párosul!... Ami pedig téged illet, derék barátom, Szókratész, aligha lesz önmagad elleni vétek, ha elfordulsz az élettől, és békésen kiüríted a méregpoharadat.”

Felemelte hát fejét, és alázatosan így szólalt meg:

– Nagylelkű ajánlatod hálával tölt el, Anütoszom. Jellemed fényességéről mi sem tanúskodik ékebben, mint hogy megátalkodott ellenfeled életét is sokra becsülöd, és nem vesztegeted olcsón. Szavaidból, úgy hiszem, helyesen veszem ki, miszerint bőséget, gazdagságot kínálsz cserébe azon csekélységért, hogy tegyek le lényegemről. Mondhatom, ígéreteid oly fényesek, dúsak, hogy megint csak az fordul meg fejemben: nem becsülöd-e túl képességeimet? Nem hinném, hogy lényegem fölérne azon javakkal, miket nékem felajánlász. Mert mondd – tudom, nevetséges kérdés, de megtisztelnél, ha választ adnál rá –, fizetnél-e akár egyetlen aranyat egy galamb szárnyáért, ló lábáért vagy akár bikának szarváért?

– Természetesen nem fizetnék – Anütosz elmosolyodott. – Ez magától értetődik.

– Valóban botorság lenne, ha fizetnél. De hát Szókratész vizsgálódása, jóllehet csekély értékű, amiként ő maga, vajon nem oly lényege-e Szókratésznek, mint szárny a galambnak, láb a lónak, és szarv a bikának?

– Meg akarsz babonázni, már látom – szólt közbe Anütosz –, hogy összezavarodjam.

– Felette öntelt volnék, Anütoszom – mondta Szókratész –, ha azt gondolnám, hogy zavarba hozhatlak. Főleg ilyen egyszerű kérdésekkel, melyekre bárminő gyermek könnyűszerrel válaszolna.

– Így hát válaszolnom kell. Jó, tegyük fel: lényeged a vizsgálódás. Még azt is készségesen elismerem, hogy e tulajdonságoddal jársz, szárnyalsz, és döfesz is, ha úgy adódik.

– Ám legyen kedved szerint csak feltevés. De ha csupán feltevés lenne s nem lényeg, hívatnál volna-e ezt megbeszélni velem?

Anütosz megrándította a vállát.

– Nem tudok ellentmondani neked Szókratész. Ha csupán feltevés lenne, valóban szükségtelen e beszélgetés.

– Tehát a vizsgálódás mégiscsak lényegem, mint szárny a galambnak. Ezt elismerted, tehát folytatom. Csak egy kérdésem van még. Felelj, kérlek, láttál-e galambot szárny nélkül repülni? Gondolom, erre a kérdésemre sem nehéz felelni, s feleletedből rögtön látni fogod, miként vélekedek ajánlatodról.

Anütosz hallgatott. Szókratész ellenszegülése derült égből mennykőcsapásként érte. Hiú ábrándjaiba már jócskán beleringatózott, és most a hirtelen kijózanodás megrendítette.

Arca lassan vérbe borult, szemét harag hevítette.

– Szókratész – szólalt meg fojtott fenyegetéssel –, kérlek, fontold meg szavaidat, és ne zárd el füledet a józan beszéd elől, mert türelmemnek vége szakad.

Nem értette Szókratészt – ez nyugtalanította leginkább. Nem fért a fejébe, hogy létezik ember, aki visszautasítja a gazdagságot, melyet holmi semmisségért ajánlanak fel neki. De főként az nyugtalanította, hogy akad ember, aki nem vásárolható meg. Mert ha akad egy ilyen ember, akkor több is akadhat, márpedig akkor tartani kell a világtól, hogy nem olyan, amilyennek látszik, békésnek, rendezettnek, hanem más, mint tegnap

volt, és holnapra más lesz, mint amilyen ma...

Kínozni kezdte a meleg. A hőség odakint tetőfokára hágott, és az udvar oszlopsorai közt a terembe is betört.

Anütosz letörölte homlokáról a verejtéket, és ingerült tekintettel végigmérte vendégét.

– Hát mondd, felelj nékem, te, kinek hetven nyár van a háta mögött, mondd, de igaz lélekkel, sunyiság nélkül: lehetetlent kérek-e tőled?

– Nem tudom eldönteni, Anütoszom – szabadkozott a filozófus. – A döntést rád hagyom. Ha magadat elég erősnek érzed bebizonyítanod, hogy szárny nélkül is repülhet galamb, ám megszégyenülten látom be igazad, és azonmód ráállok az alkura.

„Átkozott meleg!” – mormolta Anütosz.

Felugrott, s hogy leleplezze gyöngeségét, ziháló mellel járkálni kezdett a teremben.

– Nem vitatkozom tovább – intett nyersen. – Konok dölyfödet legyűrni, már látom, lehetetlen. Boldogtalan ember! Tudod-e, hová taszít makacsságod? Gondoltál-e arra, mondd, hogy vádjaid, a henyesség, az elbizakodottság vádja, miket ellenünk emeltél lépten-nyomon az államot sértik egyben, mert törvényét gyalázzák végül? Ezt aligha tagadhatod. Hiszen ha az athéni polgárok tudatlanok, és nincsenek birtokában az erénynek, akkor, hogy tűrik, törvényeiknek is tudatlanoknak és erkölcstelennek kell lenniük. Ez pedig, tudhatod, nem egyéb ellenségeink durva szitkainál... A következtetést most vond le magad, Szókratész ...

– Ügyed és ügyetek, Anütosz, felette rosszul állhat, ha ilyen olcsó eszközökre kényszerülsz ... Mondd, ha ellensége volnék a vámosnak, mert szavaidat így értelmezem, vajon korholnám-e a tudatlanságot, az erkölcsök fogyatékoságát, s nem lenném-e inkább gyönyörűségemet bennük? O Anütosz, nem látnám-e ügy szívesebben olyan renyhéknek, silány tudatlan semmittevőknek polgártársaimat, mint amilyenek a valóságban? És mondd, felemelném-e a szavamat a tudatlanság, s mi belőle születik, a képmutatás, az önálló gondolatra képtelen szolgálalkúság ellen, melynél pusztítóbb fekély nem is lehet a népuralom testén, mert büszke, önérzetes, céljukat tudó férfiak helyett hitvány hajbókolókat teremt, kik az első fuvallatra gyáván és rémülten tagadják meg államukat, hát felemelném-e szavamat e fogyatékoságok ellen, ha ellenségként szeretnék örvendezni Athén bukásán?

Itt elhallgatott egy pillanatra. Keserűségétől, bármily nagy volt is az, nem engedte elragadtatni magát.

– Ami pedig rágalmatat illeti – folytatta – , azokra nem felelek, Anütosz, mert hogy mit rólam állítasz, színtiszta rágalom, magad is tudod: nem felelek, hiszen ha most védekezni kezdenék, sorban megcáfolva állításaidat, valamiképpen feltételeznem kéne rágalmaid helyénvalóságát, amit nem tehetek, s ezért nem is teszek meg. Csupán annyit mondok, és ezt vésd jól a fejedbe, ember! Ha te, ki egykor jeleskedtél erényből, néptől választott előljáró létedre oly tudatlan vagy, hogy szolgálalkúságra, gondolatnélküliségre és más, emberhez méltatlan tulajdonságokra szoktatod polgártársaidat, akkor nemcsak e város erényeit gyalázod meg, hanem, mondom néked : nincs nálad csalárdabb ellensége a nép uralmának.

– Íme, kimutatod a fogad fehérjét! – kiáltott fel a hadvezér. – Ó, én hiszékeny! Hogyan is remélhettem belátást tőled, elvakulttól? Minden egyes szavaddal önmagad felett ítélkezel.

– Az ítélet már elhangzott felettem, emiatt ne legyen gondod. Ami pedig a vádat illeti, az is elegendő egy méregpohárra.

– Eszeveszett! – sziszegte Anütosz, és mértéktelen dühét többé türtőztetni sem

akarta. – Önhitt és elbizakodott beszéded véglegesen meggyőzött hitványságodról. Igen, mindazokról a vétkekről, amiket városod és polgártársaid romlására elkövettél. Zeuszra mondom, te aggastyán, adj hálát törvényeinknek, hogy nem szelindekkel tépetlek szét, hanem bíróság elé állítva csak annyit ártok neked, amennyit te nekünk ártottál...

Szókratész a maradék bort is megitta a kancsóból, és indulat nélkül nézett Anütoszra.

– Haragod és fenyegetéseid oly feleslegesek – mondta szelíden. – Hiszen nekem nem árhattok jobban, mint önmagatoknak. Ilyen emberre, amilyen én vagyok, bajosan találtok majd. És ha könnyen megöltök is, akár kutyáktól marcangoltatva szét, még könnyebben töltitek majd álmkórban egész életeteket, tehetetlenül vergődve, céltalan bolyongva, mint az a paripa, amely nem tűrte a sarkantyút vékonyában, és ledobva lovasát, a pusztulásba rohant. Az voltam, sarkantyú a vékonyotokban, te ember, és több szavam nincs is már hozzád! Ha nyomja lelkemet bűn, az nem egyéb, mint hogy irgalmatlanabb sarkantyú is lehettem volna. Semmi másért, csak ezért ítélezhetnétek fölöttem, te kereskedő!

Miután így befejezte beszédét, karját összefonta pocakja felett, ezzel is kimutatva, hogy minden további szót céltalannak tart...

Derűsen, elégedetten baktatott le a városba. A lükeionba érve megmosakodott, és a napot a szokott módon töltötte. Ha ismerőssel találkozott, rövid időre megállt, elfecsegett vele. Ismerősei jókedvűnek találták, mint rendesen.

És ez így is volt. Annak az embernek derűjét, elégedettségét érezte, aki megállta helyét, és nem veszítette el akaratát – habár a nyáron forgatott kacsá ugyancsak csábító volt, és Anütosz pincéjének bora tüzesen mámorító – , aki nem lett hűtlen önmagához, aki nem fukarkodott annyira életével, nem tapadt hozzá olyan ostoba szenvedéllyel, hogy akár hitszegés árán is meghosszabbítsa. Ha ellenkezőleg cselekszik, be kellett volna látnia, hogy ezen a világon értelme semminek, de semminek nincs, legkevésbé az emberi igazságért kiálló meggyőződésnek és akaratnak.

De mert nem cselekedett ellenkezőleg, tartja azt a legenda, hogy Szókratész, a bölcs, Anütossal való beszélgetése után kakassal áldozott Aszklépiosznak. Ezt így tette volt minden athéni férfi, ki betegségén felülkerekedve már gyógyultnak érezte magát.

A fekete betűs ünnepen

A fekete betűs ünnepen
ünnepelni jöttem ím ide,
e lombja hullt két hegygerinc közé
bújt, világvégi faluba fel,
amelyet eső permetez, köd lep el,
s ahol egyéb jele-nesze életnek
nincs most, mint egy-egy kéményből
kiszivárgó, lomha füstcsík
és messziről konduló, komoly kutyaugatás.

Ülök a kopár kocsmasarokban
fázósan, szomorún, egymagam,
nézem a kemencetorokban a lángot,

de melege föl nem melegít. Az asztalon
előttem kormos, pislá lámpa
meg egy kancsó, amelyben pirosbor sötétlik –
a borból most töltök poharamba.

Elsuttogok ekkor néhány verssort
Eluard-tól, Attilától, Brechtől,
magam elé dúdolom a dalt
csillagosokról, katonákról,
s a poharamat megemelem rád,
így ünnepelek hát ezen az
ünneptelenített napon, forradalom.

Majd az ivó kicsinyke ablakából
elnézem bátor, szép röplését
egy esti madárnak, mely a
mind szürkébb szürkületben,
szertelen szélben, kóválygó ködben
a magas gerinchez tart,
s magamban felsóhajtok, látván,
vergődve túljut fölötte
s útját folytatja tovább.
